

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การประเมินโครงการครั้งนี้ ผู้รายงานได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินโครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนราชานุบาล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

- 1.1 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553
- 1.2 พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546
- 1.3 พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553
- 1.4 พระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559

2. แนวคิดการประเมินโครงการ

- 2.1 ความหมายของการประเมิน
- 2.2 ความหมายของโครงการ
- 2.3 ความหมายของการประเมินโครงการ
- 2.4 จุดมุ่งหมายของการประเมินโครงการ
- 2.5 ประโยชน์ของการประเมินโครงการ
- 2.6 ประเภทของการประเมินโครงการ
- 2.7 รูปแบบการประเมินโครงการ
- 2.8 รูปแบบการประเมินแบบซีพี (CIPP model)
- 2.9 ขั้นตอนของการประเมินโครงการ
- 2.10 เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินโครงการ
- 2.11 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาและครูในการประเมินโครงการทางการศึกษา

3. ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

- 3.1 ความหมายของการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 3.2 วัตถุประสงค์ของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 3.3 ขอบข่ายการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 3.4 ประโยชน์ของการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

- 3.5 กลยุทธ์ความสำเร็จในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 3.6 บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 3.7 กระบวนการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างประเทศ
5. กรอบแนวคิดการประเมินโครงการ

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553

หมวด 1 มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

หมวด 4 มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

หมวด 4 มาตรา 26 ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกต พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และการทดสอบควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอน ตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562 : 1)

ดังนั้น ในการจัดการศึกษาต้องยึดหลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ พัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรมจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546

พระราชบัญญัตินี้มีเป้าหมายในการดูแลช่วยเหลือเด็กและครอบครัว ให้อยู่ในสภาพที่มีมาตรฐานในการดำรงชีวิตที่ดี ได้รับการดูแล ให้มีพัฒนาการตามวัย และเด็กทุกคนต้องมีหลักประกันความปลอดภัย ได้รับความคุ้มครองจากผู้เกี่ยวข้อง ทั้งเด็กที่ประสบปัญหาและเด็กที่ไม่ประสบปัญหา ซึ่งระบุไว้ในหมวด 2 มาตรา 22 การปฏิบัติต่อเด็กไม่ว่ากรณีใดให้คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็ก

เป็นสำคัญ และไม่ให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562 : 1)

ดังนั้น ในการจัดการศึกษาต้องมีระบบดูแลช่วยเหลือช่วยเหลือนักเรียนให้มีพัฒนาการตามวัย ได้รับการคุ้มครองจากผู้เกี่ยวข้อง และมีหลักประกันความปลอดภัย

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553

มาตรา 42 กำหนดให้ ก.ค.ศ. กำหนดมาตรฐานตำแหน่งครู สายงานการสอนปฏิบัติหน้าที่หลักเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน การส่งเสริมการเรียนรู้ พัฒนาผู้เรียน ปฏิบัติงานทางวิชาการของสถานศึกษา พัฒนาคณะ และพัฒนาวิชาชีพ โดยกำหนดให้ลักษณะงานเกี่ยวกับการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นภาระงานหนึ่งในมาตรฐานตำแหน่งครู (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562 : 1)

ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอน ส่งเสริมการเรียนรู้ และพัฒนาผู้เรียน ครูต้องมีภาระหน้าที่ในการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน พัฒนาคณะและพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง

พระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559

การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นของประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพของบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมและเศรษฐกิจในภาพรวม ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นของประเทศไทยมีความซับซ้อน และไม่อาจแก้ไขได้ด้วยอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ดังนั้น สมควรสร้างกลไกในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการดำเนินการร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานของเอกชน และประชาสังคม เพื่อบูรณาการให้การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นเป็นรูปธรรม ความเป็นเอกภาพและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยมีมาตราที่เกี่ยวกับสถานศึกษาระบุไว้ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562 : 1)

มาตรา 6 ให้สถานศึกษาดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ดังต่อไปนี้

(1) จัดให้มีการเรียนการสอนเรื่องเพศวิถีศึกษา ให้เหมาะสมกับช่วงวัยของนักเรียนหรือนักศึกษา

(2) จัดหาและพัฒนาผู้สอนให้สามารถสอนเพศวิถีศึกษา และให้คำปรึกษาในเรื่องการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นแก่นักเรียนหรือนักศึกษา

(3) จัดให้มีระบบการดูแลช่วยเหลือและคุ้มครองนักเรียนหรือนักศึกษา ซึ่งตั้งครรภ์ให้ได้รับการศึกษาด้วยรูปแบบที่เหมาะสมและต่อเนื่อง รวมทั้งจัดให้มีระบบการส่งต่อให้ได้รับบริการอนามัยการเจริญพันธุ์ และการจัดสวัสดิการสังคมอย่างเหมาะสม

การกำหนดประเภทของสถานศึกษา และการดำเนินการของสถานศึกษาแต่ละประเภทให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

ดังนั้น การป้องกันและแก้ปัญหาการตั้งครุภัณฑ์ในวัยรุ่น สถานศึกษาจึงต้องจัดให้มีการจัดการเรียนการสอนเรื่องเพศวิถีศึกษา พัฒนาครูผู้สอนให้สามารถสอนและให้คำปรึกษาแก่นักเรียน รวมทั้งจัดให้มีระบบการดูแลช่วยเหลือและคุ้มครองนักเรียน

กฎหมายที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น ได้ให้ความสำคัญการดูแลช่วยเหลือเด็กและเยาวชน โดยสถาบัน การศึกษาและสถาบันครอบครัวต้องให้การดูแลช่วยเหลือให้เด็กและเยาวชน เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข การจัดการศึกษาต้องให้ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ โดยครูทำหน้าที่ดูแลช่วยเหลือนักเรียนทั้งด้านการจัดการเรียนการสอน การส่งเสริมการเรียนรู้ และการพัฒนาผู้เรียน

แนวคิดการประเมินโครงการ

การบริหารขององค์การทุกประเภท โครงการ (Project) จะเป็นงานประเภทหนึ่งที่ถูกกำหนดขึ้นในองค์กร เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงเจตนารมณ์ในเชิงกลยุทธ์ (Strategic intent) ของผู้บริหารระดับสูงไปสู่กลวิธี (Tactics) ที่จะนำไปสู่การจัดการในระดับปฏิบัติการอย่างได้ผลตรงตามความต้องการของผู้รับบริการ นักวิชาการและนักการศึกษาได้อธิบายแนวคิดการประเมินโครงการทางการศึกษา ดังนี้

ความหมายของประเมิน

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2553 : 20-21) ได้ให้ความหมายของการประเมินว่า คือ การตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อีกนัยหนึ่งการประเมินเป็นกระบวนการให้ได้มาซึ่งสารสนเทศ สำหรับตัดสินคุณค่าของโปรแกรมการศึกษา ผลิตผลกระบวนการ จุดมุ่งหมายของโครงการที่ออกแบบเพื่อนำไปปฏิบัติให้บรรลุจุดหมาย จุดเน้นการประเมิน คือ การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้สารสนเทศเพื่อตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

รัตน์ บัวสนธ์ (2555 : 10) กล่าวถึง ความหมายของการประเมิน หมายถึง กระบวนการมุ่งหาและนำข้อเท็จจริง เกี่ยวกับสิ่งที่ทำการประเมินมาตัดสินคุณค่าและคุณประโยชน์ของสิ่งนั้น

เชาว์ อินโย (2555 : 4) ได้สรุปความหมายการประเมิน หมายถึง กระบวนการพิจารณาตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่า มีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด โดยนำสารสนเทศหรือผลจากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดเพื่อช่วยในการตัดสินใจ ตีค่าผลการดำเนินการนั้น ๆ ว่าบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ ใช้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการ

สุวรรณ นาควิบูลย์วงศ์ (2557 : 6) ได้สรุปความหมายของการประเมิน หมายถึง กระบวนการรวบรวมสารสนเทศ เพื่อกำหนดคุณค่าและคุณประโยชน์ของโครงการที่ได้รับการประเมินอันเป็นเครื่องบ่งชี้ความก้าวหน้าของโครงการและความสำเร็จของโครงการ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น การประเมิน หมายถึง กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลและนำสารสนเทศที่ได้มาเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด เพื่อพิจารณาตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ความหมายของโครงการ

ประชุม รอดประเสริฐ (2547 : 5) สรุปว่า โครงการเป็นแผนงานที่จัดทำขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยประกอบด้วยกิจกรรมย่อยหลายกิจกรรมที่ต้องใช้ทรัพยากรในการดำเนินงานและคาดหวังที่จะให้ผลตอบแทนอย่างคุ้มค่า จะต้องเริ่มจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดในการดำเนินงาน มีจุดประสงค์ที่ชัดเจน มีพื้นที่ในการดำเนินงานเพื่อให้บริการและสนองความต้องการของกลุ่มบุคคลในพื้นที่นั้น และมีบุคคลหรือหน่วยงานรับผิดชอบในการดำเนินงาน

มยุรี อนุমানราชชน (2551 : 6) สรุปความหมายของโครงการ หมายถึง กลุ่มของกิจกรรมที่สัมพันธ์กันและจัดทำเป็นพิเศษอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรอย่างฉลาดที่สุดใน การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อันได้แก่ ผลประโยชน์ตอบแทนหรือผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ในอนาคต กิจกรรมดังกล่าวต้องมีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด

สมคิด พรหมจ้อย (2552 : 23) ให้ความหมายของโครงการว่า หมายถึง หน่วยของแผนงาน หรือกลุ่มของกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เพื่อการบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ มีลักษณะเด่นชัด มีระยะเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดที่แน่นอน และมักจะเป็นงานพิเศษที่ต่างไปจากงานประจำโครงการ จะประกอบด้วยงานและกิจกรรม

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2556 : 104) ได้สรุปความหมายของโครงการ หมายถึง แผนงานที่กำหนดไว้ในลักษณะที่มีใช้เป็นประจำ แต่เป็นงานพิเศษที่มีความสำคัญ ซึ่งจะต้องรีบดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ภายในกำหนดเวลาที่แน่นอน และภายในวงเงินงบประมาณที่จำกัด

พิชิต ฤทธิ์จรรยา (2557 : 6) ได้สรุปความหมายโครงการ คือ การกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหา หรือพัฒนางานที่มีวัตถุประสงค์เด่นชัด มีกิจกรรมที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างเหมาะสม มีการจัดสรรทรัพยากรอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ มีเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดของงาน โครงการประกอบด้วยงานและกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันและมีเป้าหมายร่วมกัน

สำราญ มีแจ้ง (2558 : 5) ได้สรุปความหมายโครงการ (Project) เป็นการวางแผนเพื่อนำไปปฏิบัติอย่างแท้จริง รายละเอียดของโครงการนั้น มีข้อความชี้ชัดว่ามีวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างไร จะให้ใครปฏิบัติ ปฏิบัติแบบไหน ใช้เวลานานเท่าใด ใช้ทรัพยากรมากน้อยเพียงใด กิจกรรมและวิธีการในการทำงานมีอะไรบ้าง และงานที่ทำนั้นถ้าทำสำเร็จลงแล้วจะปรากฏออกมาในลักษณะใด และจะมีการประเมินผล ติดตามผลในรูปใด

กล่าวโดยสรุป โครงการ หมายถึง การกำหนดแผนงานหรือแนวทางในการแก้ปัญหาหรือพัฒนา งานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โครงการ ประกอบด้วย กิจกรรมย่อยหลายกิจกรรมมีการจัดสรร ทรัพยากรในการดำเนินงานอย่างจำกัดและมีประสิทธิภาพ มีเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดของงาน มีการดำเนินการ ให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ภายในกำหนดเวลาที่แน่นอนและภายในวงเงินงบประมาณที่จำกัด

ความหมายของการประเมินโครงการ

นักการศึกษาได้ให้คำจำกัดความของการประเมินโครงการ ไว้ดังนี้

ประชุม รอดประเสริฐ (2547 : 73) ให้ความหมายการประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลของ การดำเนินโครงการ และพิจารณาตัวบ่งชี้ให้ทราบ ถึงจุดเด่นหรือจุดด้อยของโครงการนั้นอย่างมีระบบ แล้วตัดสินใจว่าจะปรับปรุงแก้ไขโครงการนั้น เพื่อดำเนินการต่อไปหรือจะยุติการดำเนินโครงการนั้น

สมคิด พรหมจ้อย (2552 : 37) ให้ความหมายการประเมินโครงการ เป็นการตรวจสอบ ความก้าวหน้าของโครงการหรือแผนงาน ตลอดจนการพิจารณาผลสัมฤทธิ์ของโครงการหรือแผนงานนั้น ๆ ว่ามีมากน้อยเพียงใด การประเมินผลเป็นกระบวนการบ่งชี้ถึงคุณค่าของโครงการ กล่าวคือ โครงการ ที่ได้ดำเนินการไปแล้วได้ผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่เพียงใด สามารถทำได้ทั้งการประเมิน ก่อนเริ่มโครงการ การประเมินขณะกำลังดำเนินการอยู่ และการประเมินผลโครงการหลังจากการดำเนินงาน ได้สิ้นสุดแล้ว

พิสนุ พงศ์ศรี (2553 : 68) ให้ความหมายของการประเมินโครงการโดยว่า เป็นกระบวนการ ตัดสินคุณค่าของโครงการในระยะใดระยะหนึ่งหรือทุกระยะ โดยนำสารสนเทศจากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อตัดสินใจจัดทำโครงการ ทดลองหรือนำร่อง ปรับเปลี่ยน ระเบียบ ปรับปรุง ขยายผล หรือยกเลิกโครงการ

พิชิต ฤทธิ์จรรยา (2557 : 71) ได้สรุปความหมายการประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการ เชิงระบบเพื่อการตรวจสอบ หรือชี้บ่งถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการซึ่งจะช่วยให้ได้ ข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ปรับปรุงและพัฒนา โครงการ จากความหมายดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นลักษณะของการประเมินโครงการ ดังนี้

1. การประเมินโครงการ เป็นกระบวนการที่จัดทำขึ้นอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้ข้อมูล สารสนเทศที่เชื่อถือได้ และเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจของผู้บริหารหรือผู้รับผิดชอบโครงการ
2. การประเมินโครงการ เป็นกระบวนการในการจัดเตรียมข้อมูลสารสนเทศ เพื่อใช้ในการ ตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ปรับปรุงและพัฒนาโครงการ
3. จุดเน้นที่สำคัญของการประเมินโครงการ อยู่ที่การเพิ่มประสิทธิภาพ (Efficiency) และ ประสิทธิภาพ (Effectiveness) ของการดำเนินโครงการ

กล่าวโดยสรุป การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ตรวจสอบความก้าวหน้าของโครงการหรือแผนงาน และพิจารณาผลสัมฤทธิ์ของโครงการหรือแผนงาน เพื่อช่วยให้ได้สารสนเทศสำหรับนำไปใช้ตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการ การปรับปรุงและพัฒนาโครงการ โดยมีจุดเน้นที่สำคัญอยู่ที่การเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินโครงการ

จุดมุ่งหมายของการประเมินโครงการ

รัตนะ บัวสนธิ์ (2555 : 18-20) ให้แนวคิดไว้ว่า การประเมินโครงการมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 6 ประการ ดังนี้

1. เพื่อจัดหาข้อมูลสารสนเทศสำหรับช่วยในการตัดสินใจนำโครงการไปปฏิบัติ
2. เพื่อจัดหาข้อมูลสารสนเทศสำหรับการตัดสินใจเกี่ยวกับการปรับปรุงโครงการ ซึ่งเป็นการประเมินเมื่อโครงการไปดำเนินการระยะหนึ่ง หรือเป็นการประเมินในช่วงการดำเนินโครงการ ทั้งนี้โดยทำการประเมินเพื่อที่จะปรับปรุงส่วนต่าง ๆ ของโครงการ ซึ่งได้แก่ วัตถุประสงค์ เนื้อหา วิธีดำเนินการ สภาพแวดล้อมของโครงการ
3. เพื่อจัดหาข้อมูลสารสนเทศ สำหรับช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินโครงการ ต่อเนื่อง หรือการขยายโครงการและการรับรองโครงการ
4. เพื่อจัดหาข้อมูลสารสนเทศที่จะใช้ประโยชน์ ในการขอรับการสนับสนุนการดำเนินโครงการจากแหล่งต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ การสนับสนุนโครงการจากสาธารณชน การเมือง แหล่งเงินทุน รวมทั้งนักวิชาชีพอื่น ๆ โดยต้องการรู้ว่า แหล่งดังกล่าวนี้มีแหล่งใดบ้าง ที่ให้การสนับสนุนโครงการอย่างแท้จริง เมื่อมีการดำเนินโครงการอยู่ในขณะนั้น
5. เพื่อที่จะได้รับทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการขัดขวาง หรือต่อต้านโครงการจากแหล่งต่าง ๆ ในทางตรงกันข้ามกับวัตถุประสงค์ของการประเมินโครงการในข้อที่ 4
6. เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการพื้นฐานต่าง ๆ เช่น พื้นฐานด้านการศึกษา ด้านจิตวิทยา ด้านสังคมวิทยา และด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2556 : 104-105) ได้สรุปเหตุผลของการประเมินโครงการ คือ

1. เพื่อให้ได้สารสนเทศสำคัญสำหรับผู้บริหารได้นำไปใช้ในการตัดสินใจ
2. เพื่อช่วยเหลือบุคลากรที่รับผิดชอบโครงการ ให้สามารถปรับปรุงและพัฒนาโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสามารถจะให้ข้อมูลข่าวสารได้อย่างเหมาะสมเมื่อหน่วยงานต่าง ๆ ขอมมา
3. เพื่อให้ทราบผลผลิตหรือผลกระทบจากโครงการ
4. เพื่อให้ได้รับเงินสนับสนุนอย่างเพียงพอ
5. เพื่อต้องการได้รับการประกันคุณภาพ หรือการรับรองวิทยฐานะ ถ้าหากว่าเป็นโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา

พิชิต ฤทธิ์จรูญ (2557 : 74) ได้สรุปว่า การประเมินโครงการเป็นกิจกรรมสำคัญที่ช่วยให้ผู้บริหาร หรือผู้รับผิดชอบโครงการใช้เป็นเครื่องมือในการหาคำตอบต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการการประเมินโครงการจึงมีวัตถุประสงค์สำคัญ เพื่อการจัดหาข้อมูลสารสนเทศที่จะนำไปใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการอย่างมีเหตุผลและมีความน่าเชื่อถือได้ เพื่อนำไปสู่การปรับปรุง พัฒนาการบริหารจัดการโครงการให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

สุวรรณ นาควิบูลย์วงศ์ (2557 : 8-9) ได้สรุปจุดมุ่งหมายของการประเมินโครงการไว้ ดังนี้

1. เพื่อใช้เป็นสารสนเทศ สำหรับประกอบการตัดสินใจของผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ เป็นการศึกษาวาโครงการที่จัดทำขึ้นมีความจำเป็นมากน้อยเพียงใด สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันหรือไม่ ตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพียงใด คุ่มค่ากับการลงทุนหรือไม่ รวมทั้งพิจารณาความสอดคล้องกันในส่วนต่าง ๆ ของโครงการที่จัดทำขึ้น

2. เพื่อให้การบริหารโครงการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการพิจารณาปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น เช่น กิจกรรม ทรัพยากรที่จำเป็น กลุ่มเป้าหมาย ข้อมูลเหล่านี้สามารถนำมาใช้สำหรับตัดสินใจแก้ไขปรับปรุงโครงการต่อไป

3. เพื่อตรวจสอบผลการดำเนินโครงการว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ ช่วยตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของโครงการว่าควรดำเนินการต่อไปหรือไม่ การประเมินตามจุดมุ่งหมายนี้มุ่งเน้นการพิจารณาเกี่ยวกับผลสำเร็จของโครงการทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล ประกอบด้วย ส่วนที่เป็นผลผลิต (Output) ผลลัพธ์ (Outcome) และผลกระทบ (Impact)

สำราญ มีแจ้ง (2558 : 20-21) กล่าวถึง ความสำคัญของการประเมินโครงการทางการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ช่วยชี้ให้เห็นว่าจุดประสงค์ของการดำเนินงานนั้นเหมาะสม และเป็นไปได้เพียงใด การดำเนินงานหรือโครงการใด ๆ จะต้องมีการกำหนดจุดประสงค์ของการดำเนินงาน การประเมินจะเป็นตัวช่วยชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่ต้องดำเนินโครงการนี้ และการดำเนินงานนั้นมีความเป็นไปได้เพียงใด

2. ทำให้ทราบว่าการดำเนินงานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ การประเมินโครงการนั้นนอกจากจะประเมินส่วนอื่น ๆ แล้ว จะต้องประเมินการดำเนินงานนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ เพื่อเป็นการตรวจสอบว่า ได้ดำเนินงานไปแล้วได้ผลตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ ซึ่งเป็นการประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการ

3. กระตุ้นให้มีการเร่งรัด ปรับปรุงการดำเนินงาน ซึ่งการประเมินจะเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้ดำเนินงาน มีการเร่งรัดและปรับปรุงการดำเนินงานเมื่อพบข้อบกพร่องในการดำเนินงาน

4. ช่วยให้เห็นข้อบกพร่องในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน ซึ่งใช้เป็นหลักในการปรับปรุงการดำเนินงาน การประเมินการดำเนินงานทุกขั้นตอนจะทำให้พบข้อบกพร่อง

5. ช่วยควบคุมการดำเนินงานให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นการลดความสูญเปล่าในการใช้ทรัพยากร ผู้ดำเนินงานบางคน บางครั้งมักไม่ปฏิบัติหน้าที่ให้ดีและเต็มความสามารถ ทำให้การประเมินจะช่วยควบคุมการดำเนินงานให้มีคุณภาพได้

6. ช่วยให้ข้อสนเทศแก่ผู้บริหารในด้านการดำเนินงาน ผู้บริหารต้องทราบข้อมูลทุกแง่มุมของผลจากการประเมิน ซึ่งผู้บริหารจะได้นำไปพิจารณาวินิจฉัยและตัดสินใจสั่งการได้ถูกต้อง

7. ใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวิธีการดำเนินงานที่เหมาะสมในครั้งต่อไป การประเมินผลโครงการที่ดำเนินในปัจจุบันจะทำให้ทราบถึงข้อดีและข้อบกพร่องต่าง ๆ ของวิธีการดำเนินงาน ซึ่งจะ เป็นแนวทางในการแก้ไขที่จะดำเนินโครงการประเภทนี้ต่อไป

ดังนั้นสรุปได้ว่า การประเมินโครงการจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมข้อมูลสารสนเทศ เพื่อนำสารสนเทศที่ได้ไปใช้ในประกอบการตัดสินใจของผู้บริหารเกี่ยวกับการปรับปรุงและบริหารโครงการ มีเหตุผลและมีความน่าเชื่อถือได้ ตรวจสอบผลการดำเนินโครงการว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ นำไปสู่พัฒนาการบริหารจัดการโครงการให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ประโยชน์ของการประเมินผลโครงการ

Moursund (1973) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ที่สำคัญยิ่งของการประเมินผลโครงการ 2 ประการด้วยกัน คือ

1. เพื่อดูว่าการปฏิบัติงานตามโครงการนั้น จะบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด
2. เพื่อศึกษาดูว่าวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้แต่เดิมนั้น ยังคงเป็นเป้าหมายที่แท้จริงในปัจจุบันหรือเปล่า และเป็นเป้าหมายที่เหมาะสมมากน้อยเพียงใด

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2556 : 93-95) ได้สรุปประโยชน์ของการประเมินโครงการไว้ดังนี้

1. การประเมินเป็นเครื่องมือของการรับรองคุณภาพในการให้บริการในระดับหนึ่ง เพื่อให้เป็นที่ยอมรับและเป็นที่น่าเชื่อถือจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งจากประชาชนทั่วไปด้วย
2. การประเมินช่วยให้ผู้สนับสนุนด้านเงินทุน ได้รับทราบปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงานของโครงการ โดยอาศัยหลักฐานเชิงประจักษ์จากสถานการณ์ที่เป็นจริง เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงหรือแก้ไขให้เหมาะสมยิ่งขึ้นในโอกาสต่อ ๆ ไป
3. การประเมินช่วยให้ได้ข้อมูล ซึ่งเป็นสารสนเทศที่มีคุณค่าสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4. การประเมินช่วยให้เห็นความสำคัญของแต่ละโครงการตามลำดับก่อนหลัง โดยสามารถจะทราบได้ว่า โครงการใดมีความจำเป็นเร่งด่วนกว่ากัน ทั้งนี้เพื่อช่วยแก้ปัญหาในการคัดเลือกโครงการตลอดจนช่วยลดความกดดันจากอำนาจทางการเมือง อันเนื่องมาจากโครงการมีจำนวนมาก แต่เงินทุนสนับสนุนมีจำนวนจำกัด ดังนั้น การประเมินโครงการต่าง ๆ อย่างมีระบบและครบทุกขั้นตอนจะทำให้ได้

ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่น่าเชื่อถือ ซึ่งจะช่วยให้มั่นใจได้ว่า โครงการใดควรได้รับการพิจารณาให้การสนับสนุน ก่อนและโครงการใดควรจะให้การสนับสนุนในลำดับถัดไป เป็นต้น

5. การประเมินช่วยให้ได้ข้อมูลป้อนกลับจากผู้รับบริการ ทำให้ทราบถึงข้อจำกัดและปัญหาต่าง ๆ ในการปฏิบัติงาน เพื่อนำมาปรับปรุงโครงการ ตลอดจนเพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ให้และผู้รับบริการ

6. การประเมินช่วยให้ทราบถึงผลผลิตของโครงการ ทั้งในด้านที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ควบคู่กันไป

ประชุม รอดประเสริฐ (2547 : 75-76) ได้สรุปประโยชน์ของการประเมินโครงการไว้ ดังนี้

1. การประเมินจะช่วยทำให้การกำหนดวัตถุประสงค์ และมาตรฐานของการดำเนินงานมีความชัดเจนขึ้น

2. การประเมินโครงการช่วยให้การใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างคุ้มค่า หรือเกิดประโยชน์เต็มที่

3. การประเมินโครงการช่วยให้แผนงานบรรลุวัตถุประสงค์

4. การประเมินโครงการมีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาอันเกิดจากผลกระทบ

5. การประเมินโครงการมีส่วนช่วยที่สำคัญในการควบคุมคุณภาพโครงการ

6. การประเมินโครงการมีส่วนในการสร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติตามโครงการ

7. การประเมินโครงการช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการโครงการ

พิชิต ฤทธิจรรย์ (2557 : 76) ได้กล่าวว่า การประเมินโครงการมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการบริหารจัดการโครงการ ดังนี้

1. ช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการที่นำไปใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับการกำหนดโครงการ การตรวจสอบความพร้อมของทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการดำเนินโครงการ ตลอดจนความเป็นไปได้ในการจัดทำโครงการ

2. ช่วยให้ทราบข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรคของโครงการที่นำมาใช้ประกอบการตัดสินใจเพื่อการปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขการดำเนินโครงการให้เป็นไปตามทิศทางที่ต้องการ

3. ช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับความสำเร็จ และความล้มเหลวของโครงการที่นำมาใช้ประกอบการตัดสินใจและวินิจฉัยว่า จะดำเนินการในช่วงต่อไป ยกเลิกหรือปรับขยายการดำเนินโครงการต่อไปอีก

4. ช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่บ่งบอกถึงประสิทธิภาพของโครงการว่า เป็นอย่างไร คุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่

5. ช่วยให้เกิดการเสริมแรง สร้างพลังใจให้กับผู้ปฏิบัติงานในโครงการ เมื่อทราบผลสำเร็จ จุดเด่น หรือจุดด้อยของโครงการโดยจะมุ่งมั่นปรับปรุง และพัฒนาการดำเนินโครงการให้มีคุณภาพ และมาตรฐานสูงขึ้น ซึ่งจะเกิดคุณค่าและประโยชน์สูงสุดต่อผู้รับบริการหรือองค์การ

สำราญ มีแจ้ง (2558 : 22) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของการประเมินผลโครงการทางการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. ช่วยอธิบายหรือกำหนดวัตถุประสงค์และมาตรฐานของงานให้ชัดเจนขึ้น
2. ช่วยให้แผนงานในระดับสูงบรรลุวัตถุประสงค์
3. เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากโครงการนั้น
4. ช่วยให้ใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์เต็มที่
5. ช่วยในการควบคุมคุณภาพของงาน
6. ช่วยสร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติงานตามโครงการ

กล่าวโดยสรุป การประเมินโครงการมีประโยชน์สำคัญยิ่ง กล่าวคือ การประเมินโครงการ ทำให้ได้ข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ เกี่ยวกับความก้าวหน้า ทรัพยากร ปัญหา อุปสรรค ความสำเร็จและความล้มเหลวของโครงการ โดยข้อมูลที่ได้บ่งบอกถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ได้รับ นำไปสู่การตัดสินใจ วินิจฉัยการดำเนินการในช่วงต่อไป ความคุ้มค่า ความสำเร็จ จุดเด่นหรือจุดด้อย นำไปสู่การยกเลิก การปรับขยาย ปรับปรุงและพัฒนาโครงการให้มีคุณภาพและมาตรฐานสูงขึ้น ซึ่งจะเกิดคุณค่าและประโยชน์ต่อผู้รับบริการ บุคลากร และองค์การต่อไป

ประเภทของการประเมินโครงการ

พิชิต ฤทธิ์จรรยา (2557 : 77-81) ได้ใช้เกณฑ์ในการจำแนกประเภทของการประเมินโครงการ ออกเป็น 5 เกณฑ์ ดังนี้

1. การจำแนกตามวัตถุประสงค์ของการประเมิน แบ่งการประเมินเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 การประเมินความก้าวหน้า (Formative evaluation) เป็นการประเมินขณะที่โครงการกำลังดำเนินการอยู่ โดยมุ่งตรวจสอบ ควบคุม กำกับดูแลการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนของแผนการดำเนินงาน ตลอดจนการศึกษาความก้าวหน้า ปัญหา อุปสรรค และข้อบกพร่องต่าง ๆ ในระหว่าง การดำเนินโครงการ เพื่อนำผลการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานให้เป็นไปได้ด้วยความราบรื่น สอดคล้องกับแผนการดำเนินงานที่กำหนดไว้โดยมุ่งหวังให้สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของโครงการ

1.2 การประเมินผลสรุปรวม (Summative evaluation) หรือประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการ เป็นการประเมินหลังจากเสร็จสิ้นโครงการแล้ว เพื่อมุ่งตรวจสอบว่าโครงการประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายตามที่กำหนดไว้หรือไม่ เกิดความคุ้มค่าเพียงใด ผลการประเมินจะเป็น

ประโยชน์ต่อการตัดสินใจว่า ควรยุติโครงการหรือดำเนินโครงการต่อไป โดยอาจปรับขยายโครงการในช่วงต่อไป

2. การจำแนกตามหลักที่ยึดในการประเมิน ได้แบ่งการประเมินเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 การประเมินแบบอิงวัตถุประสงค์/เป้าหมายของโครงการ (Goal based evaluation) เป็นการประเมินที่ตัดสินคุณค่าของโครงการ โดยการเปรียบเทียบผลของโครงการกับผลที่คาดหวังตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการ

2.2 การประเมินแบบไม่อิงวัตถุประสงค์/เป้าหมายของโครงการ (Goal-free evaluation) เป็นการประเมินที่ไม่จำเป็นต้องกำหนดเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ของการประเมินให้สอดคล้องกับเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของโครงการ กล่าวคือ การตัดสินคุณค่าของโครงการควรเน้นที่ตีค่าของผลที่เกิดขึ้นทั้งหมดจากโครงการ (Actual outcomes) ซึ่งประกอบด้วย ประเมินผลที่คาดหวังตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของโครงการ และผลที่เกิดขึ้นจากโครงการโดยมิได้คาดหวังไว้

3. การจำแนกตามช่วงระยะเวลาการบริหารโครงการ ได้แบ่งการประเมินเป็น 3 ประเภท คือ

3.1 การประเมินก่อนการดำเนินโครงการ (Intrinsic evaluation) หรือการประเมินก่อนนำโครงการไปปฏิบัติ เป็นการประเมินที่อยู่ในขั้นตอนของการวางแผนโครงการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ก่อนลงมือดำเนินการจัดทำโครงการ ซึ่งอาจทำได้ใน 2 ลักษณะ คือ

3.1.1 การศึกษาความเหมาะสมของโครงการ โดยการพิจารณาปัญหาและความจำเป็นในการจัดทำโครงการ อาจใช้เทคนิคของการประเมินความต้องการจำเป็น (Need assessment) หรืออาจจะใช้เทคนิคของการศึกษาความเป็นไปได้ (Feasibility study) ซึ่งเป็นการพิจารณาสภาพความพร้อมของการจัดทำโครงการในด้านต่าง ๆ ที่จะทำให้มีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริง

3.1.2 การวิเคราะห์โครงการ หรือการประเมินร่างโครงการ (Project appraisal) เป็นการพิจารณาเอกสารโครงการ เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของสิ่งที่กำหนด ความสอดคล้องระหว่างหัวข้อต่าง ๆ ตั้งแต่หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธีดำเนินการ ฯลฯ เพื่อให้โครงการที่เสนอมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3.2 การประเมินระหว่างการดำเนินโครงการ (On going evaluation) เป็นการประเมินที่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อการศึกษาความก้าวหน้าของโครงการเป็นช่วง ๆ (Formative evaluation) และเพื่อดูว่าการดำเนินโครงการได้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ มีปัญหาหรืออุปสรรคอย่างไร ข้อมูลสารสนเทศที่ได้รับจะนำมาใช้ในการปรับปรุงการดำเนินโครงการ เพื่อให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ในช่วงการดำเนินงานต่อไป การประเมินระหว่างการดำเนินโครงการนี้ต้องอาศัยกลไกของระบบการนิเทศ กำกับ ติดตามงานมาช่วย จึงจะทำให้การดำเนินโครงการและการประเมินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3.3 การประเมินหลังการดำเนินโครงการ (Pay-off evaluation) เป็นการประเมินเมื่อการดำเนินโครงการเสร็จสิ้นแล้ว โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบว่า ผลการดำเนินโครงการได้รับความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด ตลอดจนการติดตามตรวจสอบผลกระทบหรือผลข้างเคียงว่า มีอะไรเกิดขึ้นตามมาอีกบ้าง ถ้ากล่าวโดยสรุป การประเมินหลังการดำเนินโครงการมีจุดเน้น ดังนี้

3.3.1 เป็นการประเมินผลที่เกิดขึ้น (Outcome) และผลกระทบ (Impact) ของโครงการ

3.3.2 เป็นการประเมินผลสรุปรวมของโครงการทั้งหมด (Summative evaluation) คือ การประเมินตั้งแต่การวางแผนปฏิบัติงาน ค่าใช้จ่าย และผลผลิตของโครงการ

4. การจำแนกตามสิ่งที่ถูกประเมิน ได้แบ่งการประเมินเป็น 4 ประเภท คือ

4.1 การประเมินบริบทหรือสภาวะแวดล้อม (Context evaluation) เป็นการประเมินเกี่ยวกับนโยบาย เป้าหมาย สภาพเศรษฐกิจ สังคม ปัญหา และความต้องการของบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการว่า มีความสอดคล้องเอื้อต่อการจัดทำโครงการหรือไม่ ตลอดจนความเป็นไปได้ และข้อจำกัดต่าง ๆ ในการดำเนินโครงการ สารสนเทศที่ได้นำมาใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ ให้มีความสอดคล้องกับนโยบายหน่วยเหนือและบริบทหรือสภาพขององค์การที่จะจัดทำโครงการ

4.2 การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input evaluation) เป็นการประเมินความพร้อมทั้งในเชิงคุณภาพและความพอเพียงของทรัพยากรต่าง ๆ ก่อนเริ่มโครงการว่า มีทรัพยากรพร้อมที่จะดำเนินโครงการได้หรือไม่ สารสนเทศที่ได้นำมาใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับวิธีดำเนินโครงการและวิธีการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ให้เหมาะสม เพื่อให้การดำเนินโครงการสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

4.3 การประเมินกระบวนการ (Process evaluation) เป็นการประเมินขณะดำเนินงาน เพื่อประเมินความก้าวหน้าของโครงการหรือศึกษาปัญหา อุปสรรคในการดำเนินโครงการสารสนเทศที่ได้นำมาใช้ในการตัดสินใจ เพื่อการปรับปรุงการดำเนินโครงการให้มีประสิทธิภาพ

4.4 การประเมินผลผลิตหรือผลงาน (Product evaluation) เป็นการประเมินหลังการดำเนินโครงการสิ้นสุดแล้ว ประกอบด้วยการประเมินผลลัพธ์ (Output evaluation) โดยพิจารณาจากปริมาณและคุณภาพของผลผลิต เปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของโครงการและการประเมินผลกระทบ (Impact evaluation) โดยเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของแผนงานหรือองค์การสารสนเทศที่ได้นำมาใช้ในการตัดสินใจคุณค่าของผลผลิตของโครงการ ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพเพื่อการตัดสินใจว่าควรจะคงไว้ ปรับขยายหรือล้มเลิกโครงการ

5. การจำแนกตามผู้ประเมิน ได้แบ่งการประเมินเป็น 2 ประเภท คือ

5.1 การประเมินโดยผู้ประเมินภายใน (Internal evaluator) เป็นการประเมินโดยบุคลากรที่ปฏิบัติงานในองค์กร หรือผู้ที่รับผิดชอบที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มุ่งประเมิน เช่น การประเมินโครงการโดยให้บุคลากรที่เกี่ยวข้อง หรือผู้รับผิดชอบในโครงการเป็นผู้ประเมิน เป็นต้น ข้อดีของการประเมินวิธีนี้ คือ ผู้ประเมินจะทราบรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการที่มุ่งประเมิน สะดวกต่อการเก็บรวบรวมข้อมูล แต่มีข้อเสียในเรื่องความลำเอียงของผู้ประเมิน อาจทำให้ผลการประเมินขาดความตรงและความน่าเชื่อถือ

5.2 การประเมินโดยผู้ประเมินภายนอก (External evaluator) เป็นการประเมินโดยให้บุคคลภายนอกองค์กรที่ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มุ่งประเมินเป็นผู้ประเมิน ซึ่งอาจเป็นนักประเมินมืออาชีพ หรือบุคคลที่อยู่หน่วยงานอื่น ข้อดีของการประเมินวิธีนี้ คือ ผู้ประเมินมีความเป็นกลาง ลดความลำเอียงไปได้ ทำให้ผลการประเมินมีความน่าเชื่อถือ แต่มีข้อเสีย คือ ผู้ประเมินภายนอกไม่เข้าใจในรายละเอียดของโครงการที่มุ่งประเมินดีพอ และอาจไม่ได้รับความร่วมมือในการดำเนินการประเมินจากผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจมีทัศนคติเชิงลบต่อการประเมินว่า การประเมินเป็นการมาจับผิดจึงไม่ให้ข้อมูลตามความเป็นจริง ทำให้ผลการประเมินมีความคลาดเคลื่อนไปจากสิ่งที่เป็นอย่างจริง

เยาวดี รางชัยกุล วิทยุศาสตร์ (2556 : 96-103) ได้จำแนกประเภทของการประเมินโครงการไว้ 4 ประเภท ดังนี้

1. การประเมินความต้องการที่จำเป็น (Need assessment) ก่อนดำเนินโครงการใด ๆ จะต้องมีการวางแผนโครงการนั้น ๆ ไว้ล่วงหน้าอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถตอบคำถามต่าง ๆ ได้ตรงตามความต้องการที่แท้จริง โดยอาศัยเทคนิคซึ่งสามารถวัดและประเมินความต้องการที่เหมาะสมได้ในเชิงปริมาณ รวมทั้งอาจใช้เทคนิคอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการประเมินความต้องการได้ เช่น การใช้ข้อมูลจากระเบียบสะสมที่มีอยู่ หรือการสังเคราะห์สารสนเทศที่มีอยู่ เป็นต้น

2. การประเมินกระบวนการ แนวคิดหลักของการประเมินกระบวนการ เมื่อโครงการได้รับการพัฒนาและเริ่มดำเนินการแล้ว นักประเมินต้องย้อนกลับไปทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบว่าโครงการนั้น ๆ ได้ปฏิบัติไปตามทุกขั้นตอนที่ได้ออกแบบไว้หรือไม่ และได้จัดกิจกรรมเพื่อให้บริการต่อกลุ่มเป้าหมายตรงตามที่กำหนดไว้ในโครงการหรือไม่ การประเมินโครงการเช่นนี้เป็นการตรวจสอบความพยายามของโครงการว่า ได้ดำเนินการไปอย่างครบถ้วนและตรงตามแผนที่วางไว้ทุกขั้นตอนหรือไม่ แม้ว่าการประเมินกระบวนการมิได้บ่งชี้ถึงความสำเร็จของโครงการ แต่มีความสำคัญต่อผู้รับผิดชอบโครงการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเงินทุนที่จะมาสนับสนุนโครงการ หรือนำมาใช้เพื่อการขยายโครงการ ซึ่งจำเป็นต้องมีข้อมูลเบื้องต้นจากการประเมินดังกล่าว เพื่อจะได้ทราบว่าโครงการนั้น ๆ มีแผนงานที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงเพียงใด และน่าจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ เพราะได้เคยให้บริหารกับกลุ่มเป้าหมายที่วางแผนไว้ก่อนแล้ว เป็นต้น นอกจากนั้นเมื่อมีการประเมิน

กระบวนการของโครงการแล้ว สิ่งสำคัญก็คือ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้อำนวยการโครงการสามารถจะปรับการดำเนินงาน ให้เป็นไปในทิศทางที่นำไปสู่ความสำเร็จของโครงการได้อย่างสมเหตุสมผลด้วย

3. การประเมินผลผลิต การประเมินผลผลิตของโครงการที่สำคัญ คือ นักประเมินจะต้องแสดงแนวทางในการวัดผลสำเร็จของโครงการให้น่าเชื่อถือ มีการวัดที่แม่นยำ มีผลการวัดที่ตรงกับความ เป็นจริง และมีความคงที่ด้วย สำหรับวิธีการวัดนั้นอาจต้องใช้อการออกแบบ ตามวิธีวิจัยที่ซับซ้อน คล้ายกับการออกแบบโครงการวิจัยเชิงทดลอง ส่วนการกำหนดความสำเร็จของโครงการ ยังมีความเห็นแตกต่างกันตามกลุ่มของผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานที่สนับสนุนเงินทุน บุคลากรของโครงการ และ ผู้รับบริการ ซึ่งในแต่ละกลุ่มมีระดับของการยอมรับความสำเร็จที่ต่างกันไปตามความเหมาะสม ดังนั้น นักประเมินจึงต้องหาตัวบ่งชี้ที่สามารถเป็นที่ยอมรับของทุกกลุ่มและมีความเป็นไปได้ สำหรับการประเมินผลผลิตด้วย นักประเมินที่ดีต้องพยายามประเมินให้ได้ว่า

3.1 โครงการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ และประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด รวมทั้งผลข้างเคียงอะไรบ้าง ที่สามารถจะบ่งบอกถึงผลกระทบของโครงการดังกล่าว

3.2 มีหลักฐานด้านข้อมูล สารสนเทศ และบริบทที่สนับสนุนผลการประเมิน ซึ่งสามารถนำมาอธิบายหรืออภิปรายได้ ทั้งเชิงประจักษ์และเชิงเหตุผลมากน้อยเพียงใด

3.3 มีวิธีการและตัวบ่งชี้ของการประเมินที่สามารถชี้แจง หรือยืนยันความเป็นไปได้ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันได้หรือไม่ และเพราะเหตุใด

4. การประเมินประสิทธิภาพ เป็นประเภทของการประเมินที่จำเป็น สำหรับโครงการบริการทั่วไป เพราะจะช่วยเสริมให้โครงการเหล่านั้น สามารถดำเนินการอย่างสอดคล้องกับสภาพการณ์ของสังคม โดยเฉพาะโครงการที่เื้ออำนวยการพัฒนาท้องถิ่น หรือโครงการที่เป็นตัวกำหนดเกณฑ์สำคัญ สำหรับประกันโครงการขนาดใหญ่ระดับชาติ ตามปกติการประเมินประสิทธิภาพของโครงการ มักจะเริ่มจากคำถามต่าง ๆ กัน เช่น

4.1 ความสำเร็จของโครงการนั้น ๆ เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายแล้วมีความเหมาะสมหรือไม่

4.2 ผลผลิตของโครงการเกิดจากปัจจัยที่ลงทุนไปใช่หรือไม่

4.3 โครงการนี้มีผลผลิตสูงกว่าโครงการอื่น ๆ เมื่อลงทุนเท่ากันหรือไม่ และเพราะเหตุใด

นอกจากนี้ การแบ่งประเภทของการประเมินโครงการยังแบ่งออกได้ 3 ประเภท ตามระยะเวลาที่ทำการประเมิน ดังนี้

1. การประเมินระหว่างดำเนินงาน เป็นการประเมินเพื่อติดตามดูผลผลิตของโครงการในขณะทีโครงการนั้น ๆ กำลังดำเนินอยู่ การประเมินประเภทนี้ให้ข้อมูลเชิงวิเคราะห์ที่จำเป็นแก่ผู้จัดการโครงการและผู้ตัดสินใจเพื่อปรับนโยบาย วัตถุประสงค์ ตลอดจนการจัดการทรัพยากรของโครงการ ผลจากการประเมินระหว่างดำเนินงานนี้ อาจจะทำให้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์สำหรับการวางแผนโครงการใหม่ได้ด้วย

2. การประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ เป็นการประเมินเพื่อวิเคราะห์ผลผลิตทั้งหมดที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการ การประเมินประเภทนี้จะให้สารสนเทศที่จำเป็นทั้งหมดแก่ผู้ตัดสินใจและผู้วางแผนสำหรับใช้เพื่อการวางแผนโครงการใหม่ และเพื่อเป็นแนวทางการประเมินผลในอนาคตต่อไป

3. การประเมินย้อนหลัง เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบย้อนหลัง เมื่อโครงการสิ้นสุดไปแล้วในช่วงระยะเวลาหนึ่งว่า มีผลกระทบจากโครงการหรือไม่ อย่างไร

โดยสรุป การประเมินโครงการจำแนกออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1) การจำแนกตามวัตถุประสงค์ของการประเมิน ได้แก่ การประเมินความก้าวหน้า และการประเมินผลสรุปรวม 2) การจำแนกตามหลักที่ยึดในการประเมิน ได้แก่ การประเมินแบบอิงวัตถุประสงค์/เป้าหมายของโครงการ และการประเมินแบบไม่อิงวัตถุประสงค์/เป้าหมายของโครงการ 3) การจำแนกตามช่วงระยะเวลาการบริหารโครงการ ได้แก่ การประเมินก่อนการดำเนินโครงการ การประเมินระหว่างการดำเนินโครงการ และการประเมินหลังการดำเนินโครงการ 4) การจำแนกตามสิ่งที่ถูกประเมิน ได้แก่ การประเมินบริบทหรือสภาวะแวดล้อม การประเมินปัจจัยเบื้องต้น การประเมินกระบวนการ การประเมินผลผลิตหรือผลงาน และ 5) การจำแนกตามผู้ประเมิน ได้แก่ การประเมินโดยผู้ประเมินภายใน และการประเมินโดยผู้ประเมินภายนอก

รูปแบบการประเมินโครงการ

คำว่า รูปแบบ แบบจำลอง ตัวแบบ หรือ โมเดล มาจากภาษาอังกฤษว่า model หมายถึงวิธีการถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดทั้งจินตนาการที่มีต่อปรากฏการณ์หรือเรื่องราวใด ๆ ให้ปรากฏโดยใช้การสื่อสารในลักษณะต่าง ๆ เช่น ภาพวาด ภาพเหมือน แผนภูมิ แผนผังต่อเนื่องหรือสมการทางคณิตศาสตร์ เป็นต้น เพื่อให้สามารถเข้าใจได้ง่าย และสามารถนำเสนอเรื่องราวหรือประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างกระชับ ภายใต้หลักการอย่างเป็นระบบ รูปแบบการประเมิน หมายถึง กรอบแนวคิดวิธีการหรือแนวทางที่เป็นแบบแผนในการประเมินอย่างเป็นระบบ ซึ่งแสดงให้เห็นสิ่งที่ควรประเมิน เช่น ขั้นตอน กระบวนการ ผลลัพธ์ ดังนั้น รูปแบบการประเมินจึงมีประโยชน์สำคัญที่ช่วยให้นักประเมินได้เห็นแนวทางหรือได้กรอบแนวคิดในการประเมินที่เหมาะสมกับสิ่งที่มุ่งประเมิน ช่วยให้การกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมิน ตัวแปรหรือประเด็นสำคัญในการประเมินให้มีความชัดเจน และครอบคลุมมากยิ่งขึ้น และทำให้ผลการประเมินมีความเป็นระบบและเป็นที่ยอมรับ (สมคิด พรหมจ้อย, 2550 : 49-50 และพิชิต ฤทธิ์จรูญ, 2557 : 105-108)

รูปแบบการประเมินที่ปรากฏในปัจจุบัน เป็นรูปแบบที่มีฐานความคิดมาจากการประเมินทางการศึกษา ซึ่งได้มีการนำมาประยุกต์ใช้กับสิ่งที่มุ่งการประเมินตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป นักการศึกษาได้แบ่งรูปแบบการประเมินไว้หลายรูปแบบด้วยกัน ดังนี้

Fitzpatrick, Sanders & Worthen (2004 : 68-132) ได้แบ่งแนวทางการประเมินได้ 5 แนวทาง ดังนี้

1. การประเมินที่เน้นวัตถุประสงค์ (Objective-oriented approaches) เป็นแนวทางการประเมินที่ยึดเอาเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของสิ่งที่มุ่งประเมินเป็นหลักในการประเมิน ได้แก่ รูปแบบการประเมินของ Tyler รูปแบบการประเมินของ Provus และรูปแบบการประเมินของ Hammond

2. การประเมินที่เน้นการจัดการ (Management-oriented approaches) เป็นแนวทางการประเมินเพื่อตอบสนองต่อการตัดสินใจของผู้บริหาร สารสนเทศจากการประเมินจะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้เกิดการตัดสินใจที่ดีและมีเหตุผล ได้แก่ รูปแบบการประเมินแบบ CIPP ของ Stufflebeam และรูปแบบการประเมิน UCLA ของ Alkin

3. การประเมินที่เน้นลูกค้าหรือผู้รับบริการ (Consumer-oriented approaches) เป็นแนวทางการประเมินที่ให้ความสำคัญและมุ่งให้เกิดประโยชน์กับลูกค้า หรือผู้รับบริการสำหรับตัดสินใจเลือกการบริโภคหรือรับบริการที่คุ้มค่า โดยเฉพาะกับโครงการที่เป็นการให้บริการแก่ประชาชน ดังนั้นเกณฑ์การประเมินจึงต้องพิจารณาความหวังของลูกค้า และใช้ผลการประเมินเพื่อปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์ หรือการให้บริการที่ได้มาตรฐานตามเกณฑ์ที่ผู้บริโภคต้องการ แนวทางการประเมินนี้ ได้แก่ รูปแบบการประเมินของ Scriven

4. การประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ (Expertise-oriented approaches) เป็นแนวทางการประเมินที่ให้ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นมืออาชีพเป็นผู้ตัดสินคุณภาพของสิ่งที่มุ่งประเมิน เช่น การประเมินคุณภาพการศึกษา หลักสูตร การเรียนการสอน ผลงานวิชาการ ผลงานวิจัย โครงการ ผลผลิตหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง แนวทางการประเมินนี้ ได้แก่ รูปแบบการประเมินของ Eisner

5. การประเมินที่เน้นการมีส่วนร่วม (Participant-oriented approaches) เป็นแนวทางการประเมินที่มุ่งตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ โดยใช้เทคนิคการสังเกตและการระบุความต้องการให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในโครงการ ผู้ประเมินจะต้องพยายามใช้ข้อมูลที่หลากหลายจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลาย ๆ ด้าน มาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินคุณค่าของโครงการ เพื่อให้ผลสรุปของการประเมินโครงการนั้นมีความหมายต่อสังคมหรือชุมชน แนวทางการประเมินนี้ ได้แก่ รูปแบบการประเมินของ Stake รูปแบบการประเมินของ Guba รูปแบบการประเมินของ Rippey รูปแบบการประเมินของ Parlett and Hamilton รูปแบบการประเมินของ Guba and Lincoln รูปแบบการประเมินของ Mac Donald และรูปแบบการประเมินของ Patton

ศิริชัย กาญจนวาสิ (2552 : 112) ได้จัดประเภทรูปแบบการประเมินออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. การประเมินที่เน้นการตัดสินใจโดยใช้วิธีเชิงระบบ (Systematic decision-oriented evaluation) เป็นการประเมินที่เน้นการใช้วิธีเชิงระบบ เพื่อการเสนอสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องสำหรับการตัดสินใจในเชิงบริหาร รูปแบบหรือแนวทางการประเมินตามแนวคิดนี้ เช่น

Goal-based (behavioral objective) approach ของ Tyler และ CIPP model ของ Stufflebeam เป็นต้น

2. การประเมินที่เน้นการตัดสินใจโดยใช้วิธีเชิงธรรมชาติ (Naturalistic decision-oriented evaluation) เป็นการประเมินที่เน้นการใช้วิธีธรรมชาติ เพื่อการเสนอสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องสำหรับการตัดสินใจในเชิงบริหาร รูปแบบหรือแนวทางการประเมินตามแนวคิดนี้ เช่น Utilization-focused approach (UFA) ของ Patton และ Responsive (Countenance model) ของ Stake

3. การประเมินที่เน้นการตัดสินคุณค่าโดยวิธีเชิงระบบ (Systematic value-oriented evaluation) เป็นการประเมินที่เน้นการใช้วิธีเชิงระบบ เพื่อให้ให้นักประเมินทำการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมิน รูปแบบหรือแนวทางการประเมินตามแนวคิดนี้ เช่น Consumer-oriented approach ของ Scriven และ Training approach ของ Kirkpatrick เป็นต้น

4. การประเมินที่เน้นการตัดสินคุณค่าโดยใช้วิธีเชิงธรรมชาติ (Naturalistic value-oriented evaluation) เป็นการประเมินที่เน้นการใช้วิธีธรรมชาติ เพื่อให้ให้นักประเมินทำการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมิน รูปแบบหรือแนวทางการประเมินตามแนวคิดนี้ เช่น Criticism approach ของ Eisner และ Empowerment approach ของ Fetterman เป็นต้น

นอกจากนี้ นักวิชาการของไทยส่วนใหญ่นิยมจัดกลุ่มหรือรูปแบบการประเมิน โดยอาศัยพฤติกรรมการประเมินเป็นหลัก ซึ่งแบ่งได้ 3 กลุ่ม ดังนี้ (สำราญ มีแจ่ม, 2558 : 102-103 และพิชิต ฤทธิจรรุญ, 2557 : 115)

1. แบบประเมินที่ยึดจุดมุ่งหมายเป็นหลัก (Goal-Attainment model หรือ Objective based model) แบบประเมินนี้เน้นจุดมุ่งหมาย เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เป็นหลัก แบบประเมินที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้ ได้แก่ แบบประเมินของ Tyler (Ralph W. Tyler) แต่ก็มีบางกลุ่มที่ยึดทั้งจุดหมายและผลข้างเคียงเป็นหลัก เช่น แบบประเมินตามแนวความคิดของ Cronbach และ Scriven เป็นต้น

2. แบบประเมินการตัดสินคุณค่า (Judgment model) เป็นแบบประเมินที่ต้องอาศัยผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญในการตัดสินคุณค่า โดยอาศัยเกณฑ์ภายในและเกณฑ์ภายนอก ซึ่งเกณฑ์ภายใน ได้แก่ กระบวนการต่าง ๆ ที่จะช่วยให้วัตถุประสงค์บรรลุ ส่วนเกณฑ์ภายนอก ได้แก่ ผลการบรรลุวัตถุประสงค์ แบบประเมินที่จัดว่าอยู่ในกลุ่มนี้ ได้แก่ แบบประเมินของ Stake (Robert E. Stake) และแบบประเมินของ Provus เป็นต้น

3. แบบประเมินที่ช่วยในการตัดสินใจ (Decision model) เป็นแบบประเมินที่สร้างขึ้นเพื่อช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหาร แบบประเมินที่จัดว่าอยู่ในกลุ่มนี้ ได้แก่ แบบประเมินของ Welch (Wayne W. Welch) แบบประเมิน CIPP (CIPP Model) ของ Stufflebeam (Danail L. Stufflebeam) แบบประเมินของ Alkin และแบบประเมินของ Hammond เป็นต้น

โดยสรุป รูปแบบการประเมินที่ปรากฏในปัจจุบัน เป็นรูปแบบที่มีฐานความคิดมาจากการประเมินทางการศึกษา นักวิชาการได้แบ่งรูปแบบการประเมินออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ รูปแบบการประเมินที่เน้นวัตถุประสงค์ รูปแบบการประเมินที่เน้นการจัดการ รูปแบบการประเมินที่เน้นลูกค้าหรือผู้รับบริการ รูปแบบการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ และรูปแบบการประเมินที่เน้นการมีส่วนร่วม นักวิชาการของไทยส่วนใหญ่นิยมจัดกลุ่มหรือรูปแบบการประเมิน โดยอาศัยพฤติกรรมการประเมินเป็นหลัก ซึ่งแบ่งได้ 3 กลุ่ม รูปแบบประเมินที่ยึดจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์เป็นหลัก รูปแบบประเมินการตัดสินใจ คุณค่า และรูปแบบประเมินที่ช่วยในการตัดสินใจ

รูปแบบการประเมินแบบชิป (CIPP model)

การประเมินโครงการทางการศึกษาในครั้งนี้ ได้เลือกใช้รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินใจ เพื่อนำผลการประเมินที่ได้ไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาโครงการทางการศึกษา และได้เลือกประเภทของการประเมินตามสิ่งที่ถูกประเมิน คือ รูปแบบการประเมินแบบชิป หรือ ชิปโมเดล (CIPP model) ได้รับการพัฒนาขึ้นโดย Danail L. Stufflebeam (Stufflebeam, 1971) เป็นการประเมินที่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ ใช้ควบคู่กับการบริหารโครงการ เพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา วัตถุประสงค์การประเมิน คือ การให้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ คำว่า CIPP ย่อมาจากคำว่า Context (บริบทหรือสภาวะแวดล้อม) Input (ปัจจัยเบื้องต้น) Process (กระบวนการ) และ Product (ผลผลิต) ซึ่งสามารถวิเคราะห์โดยยึดหลักการของการวิเคราะห์ระบบ (System analysis) หรือวิธีการเชิงระบบ (Systems approach) ซึ่ง Stufflebeam ได้ให้ความหมายของการประเมินไว้ว่า “เป็นกระบวนการของการบรรยาย การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร เพื่อนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสม” ซึ่งการประเมินเพื่อให้ได้สารสนเทศที่สำคัญที่มุ่งประเมิน 4 ด้าน คือ การประเมินสภาพแวดล้อม (Context evaluation) การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input evaluation) การประเมินกระบวนการ (Process evaluation) และการประเมินผลผลิต (Product evaluation) (สมคิด พรหมจ้อย, 2552 : 77)

1. ลักษณะของรูปแบบการประเมินแบบชิป ที่สำคัญ 3 ประการ คือ (พิชิต ฤทธิ์จรูญ, 2557 : 150)

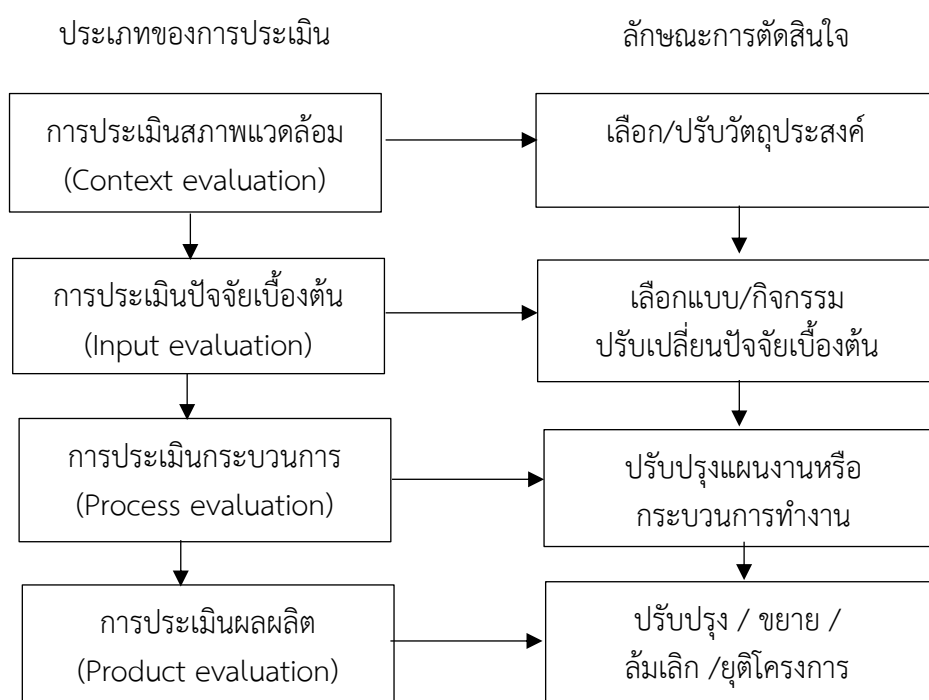
1.1 จุดมุ่งหมายของการประเมิน คือ การจัดหาข้อมูลสารสนเทศเพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจ คุณค่าของการประเมินจะมากน้อยเพียงใด จึงขึ้นอยู่กับข้อมูลสารสนเทศที่ได้มานั้นสามารถที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจมากน้อยเพียงใด

1.2 การประเมินเป็นกระบวนการที่เป็นวัฏจักร กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องที่ครบวงจรของการดำเนินโครงการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุดโครงการ

1.3 กระบวนการประเมิน ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ ๆ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการระบุหรือบรรยายข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล และขั้นตอนการจัดเตรียมข้อมูลสารสนเทศให้กับผู้มีอำนาจในการตัดสินใจนำไปใช้

2. กรอบความคิดของรูปแบบการประเมินชิปโมเดล

การประเมินโดยใช้รูปแบบการประเมินชิปโมเดล มีกรอบความคิดในเชิงประเมินที่เด่นชัดในแง่ของการชี้แนะ ขั้นตอนการประเมินควบคู่ไปกับการตัดสินใจประเภทของการประเมิน และประเภทของการตัดสินใจในแบบจำลอง ดังแผนภาพต่อไปนี้ (สมคิด พรหมจ้อย, 2550 : 77; สำราญ มีแจ่ม, 2558 : 128)

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างการประเมินกับการตัดสินใจในรูปแบบการประเมินชิป

(ที่มา : สมคิด พรหมจ้อย 2552 : 78)

3. แนวทางการประเมินโดยใช้รูปแบบการประเมินชิปโมเดล

จากภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างการประเมินกับการตัดสินใจในรูปแบบการประเมิน CIPP มีแนวทางการประเมินดังนี้

3.1 การประเมินสภาวะแวดล้อม (Context evaluation)

สำราญ มีแจ่ม (2558 : 120-121) กล่าวว่า การประเมินสภาวะแวดล้อม เป็นการประเมินเพื่อให้ได้มาซึ่งเหตุผล เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผนในการกำหนดวัตถุประสงค์ของ

โครงการ โดยจะเน้นด้านความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง วิธีการประเมินมี 2 วิธี คือ

- 1) ความสอดคล้องที่อาจเกิดขึ้น (Contingency mode) เป็นการประเมินสภาวะแวดล้อม เพื่อหาโอกาสและแรงผลักดันจากภายนอกระบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลมาใช้พัฒนาส่งเสริมโครงการให้ดีขึ้น โดยใช้การสำรวจปัญหาภายใต้ขอบเขตที่กำหนดอย่างกว้าง ๆ เช่น การสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ความต้องการของชุมชน แนวโน้มการพัฒนาเศรษฐกิจ สถิติประชากร เป็นต้น การสำรวจปัญหาเหล่านี้ ทำให้สามารถคาดการณ์เกี่ยวกับอนาคตที่เป็นประโยชน์ในการวางแผนโครงการต่อไป คำถามที่ใช้ในการประเมินสภาพแวดล้อมแบบความสอดคล้องที่อาจเกิดขึ้น คือ คำถามประเภท ถ้า.....แล้ว..... เช่น ถ้าต้องการใช้กำลังแรงงานสอดคล้องกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีแล้ว ควรจะจัดระบบการศึกษาอย่างไร จึงจะตอบสนองความต้องการนี้ได้ เป็นต้น และ 2) ความสอดคล้องที่ปรากฏ (Congruence) เป็นการประเมินโดยการเปรียบเทียบระหว่างการปฏิบัติจริง (Actual result) กับวัตถุประสงค์ที่วางไว้ การประเมินแบบนี้ทำให้ทราบวัตถุประสงค์ใดบ้างที่ไม่สามารถจะบรรลุเป้าหมายได้

สมคิด พรหมจ้อย (2552: 78) กล่าวว่า การประเมินสภาพแวดล้อม เป็นการประเมินเพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญ เพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการ เป็นการตรวจสอบเพื่อตอบคำถามต่าง ๆ เช่น 1) เป็นโครงการที่สนองปัญหาหรือความต้องการจำเป็นที่แท้จริงหรือไม่ 2) วัตถุประสงค์ของโครงการชัดเจน เหมาะสม สอดคล้องกับนโยบายขององค์กร หรือนโยบายหน่วยเหนือหรือไม่ 3) เป็นโครงการที่เป็นไปได้ในแง่ของโอกาสที่จะได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ หรือไม่ ฯลฯ

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2553 : 169) อธิบายว่า การประเมินบริบทของโครงการเป็นการประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อกำหนดโครงการ เป็นการประเมินสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ตลอดจนปัญหา อุปสรรคต่าง ๆ อันนำไปสู่ทิศทางและวัตถุประสงค์ของโครงการ

พิชิต ฤทธิ์จรูญ (2557: 151) กล่าวว่า การประเมินบริบทหรือสภาวะแวดล้อม เป็นการประเมินเพื่อให้ได้สารสนเทศสำหรับการตัดสินใจในการวางแผนกำหนดเป็นผลลัพธ์ที่คาดหวังของโครงการ หรือวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ การประเมินบริบท เป็นการประเมินเกี่ยวกับนโยบายปรัชญา เป้าหมาย แรงกดดันทางการเมือง

โดยสรุป การประเมินบริบทหรือสภาพแวดล้อม เป็นการประเมินเพื่อให้ได้สารสนเทศสำหรับช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และความเป็นไปได้ของโครงการ การประเมินบริบทจึงเป็นการประเมินความต้องการจำเป็นที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่แท้จริง วัตถุประสงค์ของโครงการสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยเหนือหรือนโยบายขององค์กร ความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ของโครงการกับการปฏิบัติจริง

3.2 การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input evaluation)

สำราญ มีแจ้ง (2558 : 122-123) กล่าวว่า การประเมินปัจจัยเบื้องต้น เป็นการจัดทำข้อมูลเบื้องต้นเพื่อใช้ในการตัดสินใจตามความเหมาะสมของแผนงานต่าง ๆ ที่จัดขึ้น โดยดูว่าข้อมูลนั้นอาจจะมีส่วนช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ ซึ่งมักจะประเมินในด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) ความสามารถของหน่วยงานหรือตัวแทนในการจัดทำโครงการ 2) ยุทธวิธีที่ใช้ในการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ และ 3) การได้รับการช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้โครงการดำเนินงานไปได้ เช่น หน่วยงานที่จะช่วยเหลือ เวลา เงินทุน อาคารสถานที่ อุปกรณ์เครื่องมือ ผลที่ได้จากการประเมินปัจจัยเบื้องต้น คือ การวิเคราะห์รูปแบบของวิธีการที่ใช้ในรูปแบบของทุนและกำไร ที่จะได้รับโดยการประเมินด้านอัตราค่าจ้าง เวลา งบประมาณ วิธีการที่มีศักยภาพ แต่ถ้าเป็นการประเมินด้านการศึกษา ผลกำไรอาจไม่อยู่ในรูปตัวเลขก็ได้ การประเมินปัจจัยเบื้องต้นนี้จะช่วยให้ข้อมูลที่จะตัดสินใจได้ว่า ควรตั้งวัตถุประสงค์เชิงปฏิบัติอย่างไร ใช้อัตราค่าจ้างเท่าใด การวางแผนและดำเนินการอย่างไร ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ภายในโครงการเท่านั้น รูปแบบของคำถามที่ใช้ถามมีมากมาย เช่น วัตถุประสงค์จะกำหนดวิธีการดำเนินการได้หรือไม่ และจะประสบความสำเร็จหรือไม่ วิธีที่กำหนดสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือไม่ จะดำเนินการกับยุทธวิธีที่เลือกมาอย่างไร ฯลฯ คำถามเหล่านี้ จะแสดงถึงความสำคัญของการประเมินข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยเบื้องต้นเพื่อจะได้เป็นตัวกำหนดยุทธวิธี เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยคำถามที่ใช้จะมีตั้งแต่ระดับกว้าง ๆ และคำถามเฉพาะ

สมคิด พรหมจ้อย (2552: 79) กล่าวว่า การประเมินปัจจัยเบื้องต้น เป็นการประเมินเพื่อใช้ข้อมูลตัดสินใจปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการว่า เหมาะสมหรือไม่โดยดูว่าปัจจัยที่ใช้จะมีส่วนช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ เป็นการตรวจสอบเพื่อตอบคำถามที่สำคัญ เช่น ปัจจัยที่กำหนดไว้ในโครงการ มีความเหมาะสมเพียงพอหรือไม่ กิจกรรม/แผน/ทางเลือกที่ได้เลือกสรรแล้วที่กำหนดไว้ในโครงการมีความเป็นไปได้และเหมาะสมเพียงใด

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2553 : 169) กล่าวว่า การประเมินปัจจัยหรือทรัพยากร เป็นการตรวจสอบความพร้อมด้านทรัพยากรทั้งปริมาณและคุณภาพ ตลอดจนระบบการบริหารจัดการเพื่อวิเคราะห์และกำหนดทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์

พิชิต ฤทธิ์จรูญ (2557: 151) กล่าวว่า การประเมินปัจจัยหรือทรัพยากร เป็นการประเมินเพื่อให้ได้สารสนเทศสำหรับการตัดสินใจเกี่ยวกับวิธีการและกลวิธีดำเนินโครงการ เป็นการตรวจสอบความพร้อมของปัจจัยเบื้องต้นต่าง ๆ เช่น บุคลากร งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ เป็นต้น เป็นการประเมินเพื่อมุ่งเน้นว่ามีปัจจัยพร้อมมูลที่จะดำเนินการหรือไม่ แผนหรือโครงการที่เสนอเหมาะสมหรือไม่ ควรปรับปรุงส่วนใด สารสนเทศที่ได้ใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงสร้างเพื่อเลือกแผนการจัดโครงการ หรือแผนการดำเนินงานที่เหมาะสมที่สุดเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

โดยสรุป การประเมินปัจจัยหรือทรัพยากร เป็นการประเมินเพื่อให้ได้สารสนเทศสำหรับการตัดสินใจเกี่ยวกับปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ เช่น บุคลากร งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ การบริหารจัดการ เป็นต้น เป็นการประเมินเพื่อมุ่งเน้นว่าปัจจัยที่กำหนดไว้ในโครงการมีความเหมาะสมเพียงพอหรือไม่ แผนหรือโครงการที่เสนอมีความเหมาะสมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ สารสนเทศที่ได้ใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับตรวจสอบความพร้อมด้านทรัพยากรและกำหนดทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์

3.3 การประเมินกระบวนการ (Process evaluation)

สำราญ มีแจ้ง (2558 : 123-124) กล่าวว่า เมื่อแผนดำเนินการได้รับการอนุมัติและลงมือทำการประเมินกระบวนการจำเป็นต้องได้รับการเตรียมการเพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้รับผิดชอบและผู้ดำเนินการทุกลำดับชั้น การประเมินกระบวนการมีวัตถุประสงค์ใหญ่อยู่ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อหาและทำนายข้อบกพร่องของกระบวนการ หรือการดำเนินการตามขั้นตอนที่วางไว้ 2) เพื่อรวบรวมสารสนเทศสำหรับผู้ตัดสินใจวางแผนงาน 3) เพื่อเป็นแรงงานสะสมถึงการปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ยุทธวิธีในการประเมินกระบวนการ คือ การแสดงให้เห็นหรือกระตุ้นเตือนถึงศักยภาพของทรัพยากรที่ทำให้เกิดความล้มเหลวในโครงการ การวางโครงการและการตัดสินใจก่อนการวางแผน การอำนวยความสะดวกระหว่างการดำเนินโครงการนั้น และยุทธวิธีในการประเมินโครงการจะบอกลักษณะสำคัญใหม่ ๆ ของโครงการ

สมคิด พรหมจ้อย (2552 : 79) กล่าวว่า การประเมินกระบวนการ เป็นการประเมินระหว่างการดำเนินงานโครงการ เพื่อหาข้อดีและข้อบกพร่องของการดำเนินงานตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ และเป็นการรายงานผลการปฏิบัติงานของโครงการนั้นด้วย ซึ่งเป็นการตรวจสอบเพื่อตอบคำถามที่สำคัญ เช่น 1) การปฏิบัติงานเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ กิจกรรมใดทำได้หรือทำไม่ได้ เพราะเหตุใด เกิดปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง มีการแก้ไขปัญหาอย่างไร เป็นต้น

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2553 : 169-170) กล่าวว่า ให้แนวคิดว่าการประเมินกระบวนการ เป็นการประเมินการทำงานเมื่อนำโครงการที่วางแผนไว้ไปสู่การปฏิบัติ เพื่อศึกษาจุดแข็งและจุดอ่อน ตลอดจนปัญหาอุปสรรคของการดำเนินโครงการ จึงเป็นการประเมินเพื่อปรับปรุงการดำเนินโครงการได้อย่างทันท่วงที สารสนเทศที่ได้จะนำมาใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ การควบคุม หรือปรับปรุงแก้ไขวิธีการต่างๆ ให้เหมาะสมทันท่วงทีในขณะที่กำลังดำเนินโครงการอยู่

พิชิต ฤทธิ์จรรยา (2557 : 152) กล่าวว่า การประเมินกระบวนการ เป็นการประเมินเพื่อให้ได้สารสนเทศสำหรับการตัดสินใจเกี่ยวกับการนำโครงการไปปฏิบัติเพื่อให้บังเกิดผลสำเร็จ ซึ่งเป็นการประเมินขณะดำเนินงาน หรือประเมินในเชิงความก้าวหน้าเพื่อปรับปรุงกระบวนการบริหารหรือการดำเนินโครงการรวมทั้งศึกษาปัญหาและอุปสรรค จุดเด่น จุดด้อย

โดยสรุป การประเมินกระบวนการ เป็นการประเมินระหว่างการดำเนินงานโครงการ เพื่อให้ได้สารสนเทศเกี่ยวกับการนำโครงการไปปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การประเมินดังกล่าวจึง

เป็นการประเมินในเชิงก้าวหน้าเพื่อหาข้อดี ข้อบกพร่องของการดำเนินงานโครงการตามขั้นตอนต่าง ๆ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรค การแก้ไขปัญหา การปฏิบัติงานหรือกิจกรรมให้เป็นไปตามแผนงานที่กำหนดไว้

3.4 การประเมินผลผลิต (Product evaluation)

สำราญ มีแจ้จ (2558 : 123-124) กล่าวว่า การประเมินผลผลิตมีจุดมุ่งหมายเพื่อวัดและแปลความหมายความสำเร็จ โดยเฉพาะเมื่อสิ้นสุดโครงการเท่านั้น แต่ยังมีควมจำเป็นยิ่งในระหว่าง การปฏิบัติตามโครงการด้วย การประเมินผลผลิตจะช่วยให้การตัดสินใจเพื่อตัดสินใจและดูแลสำเร็จ ของโครงการ โดยทั่วไปการประเมินผลผลิตจะวัดที่ความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของกิจกรรม หรือโครงการ เปรียบเทียบผลที่ได้กับเกณฑ์สมบูรณ์ (Absolute criteria) หรือเกณฑ์สัมพันธ์ (Relative criteria) ที่กำหนดไว้ก่อนและทำการแปลความหมายถึงเหตุของสิ่งที่เกิดขึ้น โดยอาศัยรายงานจากการประเมิน สภาวะแวดล้อม ปัจจัย และกระบวนการร่วมด้วย

สมคิด พรหมจ้อย (2552: 79) กล่าวว่า การประเมินผลผลิตเป็นการประเมินเพื่อดูว่าผล ที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ โดยอาศัยข้อมูลจาก การรายงานผลที่ได้จากการประเมินสภาพแวดล้อม ปัจจัยเบื้องต้น และกระบวนการร่วมด้วย ซึ่งเป็นการตรวจสอบเพื่อตอบคำถามที่สำคัญ เช่น 1) เกิดผล/ได้ผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ 2) คุณภาพของผลลัพธ์เป็นอย่างไร 3) เกิดผลกระทบอื่นใดบ้างหรือไม่

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2553 : 169-170) กล่าวว่า การประเมินผลผลิต เป็นการมุ่งตอบ คำถามว่า โครงการประสบความสำเร็จตามที่วางไว้หรือไม่ ผลผลิตของโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ หรือไม่ ผลการดำเนินงานคุ้มค่าเพียงใด ประกอบด้วย การประเมินผลลัพธ์ (Output evaluation) โดยพิจารณาจากปริมาณและคุณภาพของผลผลิตเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของโครงการ ตลอดจน การนำเอาความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงาน อีกส่วนหนึ่ง คือ ผลกระทบ (Impact evaluation) สารสนเทศ ที่ได้จะนำมาใช้ในการตัดสินใจคุณค่าผลผลิตของโครงการ ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ เพื่อที่จะตัดสินใจว่า ควรจะทำโครงการต่อไป หรือยุติ ล้มเลิก หรือยกฐานะเป็นงานประจำ

พิชิต ฤทธิ์จรูญ (2557: 152) กล่าวว่า การประเมินผลผลิต เป็นการประเมินเพื่อให้ได้ สารสนเทศสำหรับการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของโครงการ ซึ่งเป็นการประเมินผลหลังจากการดำเนิน โครงการสิ้นสุดลง เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการ

โดยสรุป การประเมินผลผลิต เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพและประสิทธิผล ของโครงการ โดยดูว่าผลที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้หรือไม่ และอาศัยข้อมูลจากการรายงานผลที่ได้จากการประเมินสภาพแวดล้อม ปัจจัยเบื้องต้น และกระบวนการ การประเมินผลผลิต ประกอบด้วย การประเมินผลลัพธ์ เป็นพิจารณาจากผลลัพธ์ด้านปริมาณและคุณภาพ เปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของโครงการ และการประเมินผลกระทบ เป็นการพิจารณาว่าผลที่เกิดขึ้น

กระทบอื่นใดบ้าง สารสนเทศที่ได้จะนำมาใช้ตัดสินใจว่าควรทำโครงการต่อไป หรือยุติ ล้มเลิก หรือยกฐานะเป็นงานประจำ

Stufflebeam & Shinkfield (2007 : 329) ได้อธิบายวิธีการใช้รูปแบบการประเมิน CIPP ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของการประเมินกับประเภทของการประเมิน ดังตารางที่ 1 และเมื่อพิจารณารูปแบบการประเมินซีบ จำแนกตามวัตถุประสงค์ วิธีการ และความสัมพันธ์กับการตัดสินใจ ในกระบวนการเปลี่ยนแปลง ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของการประเมินความก้าวหน้า และการประเมินผลสรุปรวม กับประเภทของการประเมิน

บทบาทของการประเมิน	การประเมินสถานะแวดล้อม	การประเมินปัจจัยเบื้องต้น	การประเมินกระบวนการ	การประเมินผลผลิต
การประเมินความก้าวหน้าโดยใช้สารสนเทศเพื่อตัดสินใจปรับปรุงและประกันคุณภาพโครงการ	เป็นแนวทางใน การตัดสินใจ กำหนด วัตถุประสงค์ของ โครงการและ จัดลำดับ ความสำคัญของ เป้าหมายของ โครงการ	เป็นแนวทางใน การตัดสินใจ กำหนดยุทธวิธี วิธีการ และ แนวทางการ ปฏิบัติงานตาม โครงการ	เป็นแนวทางใน การตัดสินใจ การตัดสินใจ ปฏิบัติงาน และปรับกิจกรรม ของโครงการให้มี ประสิทธิภาพ	เป็นแนวทางใน การตัดสินใจ ดำเนินโครงการ ปรับขยาย โครงการโดย พิจารณาจาก ผลลัพธ์และ ผลข้างเคียง ที่เกิดขึ้น
การประเมินผลสรุปรวม โดยใช้สารสนเทศสรุปรวมตัดสินใจคุณค่าคุณประโยชน์ และความสำคัญของโครงการ	เปรียบเทียบ วัตถุประสงค์ เป้าหมายและ จัดลำดับ ความสำคัญและ ตามรายการ ความต้องการ ปัญหา และโอกาส	เปรียบเทียบ ยุทธวิธีที่เลือก การออกแบบ และงบประมาณ เหตุผลที่เลือกมา จากทางเลือก อื่น ๆ	พรรณนา กระบวนการ ปฏิบัติงานและ ค่าใช้จ่าย รวมทั้ง การออกแบบ กระบวนการ ปฏิบัติและ ค่าใช้จ่าย	เปรียบเทียบ ผลลัพธ์และ ผลข้างเคียงกับ เป้าหมาย ที่ต้องการ ความเป็นไปได้ ความสำเร็จ และ การตัดสินใจใน รอบใหม่อีกครั้ง

(ที่มา : Stufflebeam & Shinkfield, 2007 : 329)

ตารางที่ 2 รูปแบบการประเมิน CIPP จำแนกตามวัตถุประสงค์ วิธีการ และความสัมพันธ์กับการตัดสินใจในกระบวนการเปลี่ยนแปลง

	การประเมิน สถานะแวดล้อม	การประเมิน ปัจจัยเบื้องต้น	การประเมิน กระบวนการ	การประเมิน ผลผลิต
วัตถุประสงค์	1. เพื่อกำหนด สถานะแวดล้อม ที่เกี่ยวข้อง 2. เพื่อระบุประชากร กลุ่มเป้าหมาย และประเมิน ความต้องการจำเป็น และโอกาส 3. เพื่อวินิจฉัยปัญหา ที่อยู่เบื้องหลัง ความต้องการจำเป็น และโอกาสนั้น ๆ	เพื่อระบุและ ประเมิน ความสามารถของ ระบบของปัจจัย และยุทธวิธีที่มีอยู่ และการออกแบบ เพื่อการใช้ยุทธวิธี ดังกล่าว	เพื่อระบุหรือ พยากรณ์เกี่ยวกับ จุดอ่อนใน กระบวนการ ออกแบบดำเนินงาน และจัดหา สารสนเทศเพื่อ การตัดสินใจ เกี่ยวกับ กระบวนการ/ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินงาน	เพื่อเปรียบเทียบ ผลผลิตกับ วัตถุประสงค์และ สารสนเทศที่ได้จาก สถานะแวดล้อม ปัจจัยเบื้องต้น และ กระบวนการต่าง ๆ
วิธีการ	ใช้วิธีการวิเคราะห์ เชิงระบบ การสำรวจ การศึกษาเอกสาร ที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ข้อมูล ทฤษฎีภูมิ การหยั่ง เสียงประชามติ สัมภาษณ์ การทดสอบวินิจฉัย และการใช้เทคนิค เดลฟาย	บรรยายและ วิเคราะห์ ทรัพยากรที่มี ทั้งคนและวัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ ยุทธวิธีแก้ปัญหา การออกแบบ กระบวนการที่มี ความเป็นไปได้ และประหยัด	กำกับปัญหาและ อุปสรรคที่จะ เกิดขึ้นในกิจกรรม และกระบวนการ ดำเนินการ โดย การหาสารสนเทศ ที่เฉพาะ สำหรับใช้ ในการตัดสินใจ ดำเนินงานและ การบรรยาย สิ่งที่เกิดขึ้นจริง ในกระบวนการ	1. นิยามและ กำหนดเกณฑ์ การประเมิน 2. เก็บรวบรวม ผลข้อมูล ผลการประเมิน จากผู้เกี่ยวข้อง โดยวิธีการ เชิงปริมาณและ เชิงคุณภาพ 3. เปรียบเทียบ ผลการประเมินกับ เกณฑ์มาตรฐาน ที่กำหนดไว้

ตารางที่ 2 (ต่อ)

	การประเมิน สภาวะแวดล้อม	การประเมิน ปัจจัยเบื้องต้น	การประเมิน กระบวนการ	การประเมิน ผลผลิต
ความสัมพันธ์ กับการตัดสินใจ ในกระบวนการ เปลี่ยนแปลง	1. ตัดสินใจ เกี่ยวกับบริบทหรือ เลือกสภาพการณ์ ที่จะทำโครงการ 2. ตัดสินใจกำหนด วัตถุประสงค์และ เป้าหมายเพื่อ การแก้ปัญหาตาม ความต้องการ จำเป็นโดยพิจารณา ถึงโอกาส ลำดับ ความสำคัญ งบประมาณ เวลา และทรัพยากรอื่น ๆ ที่ต้องใช้ในการ วางแผนเพื่อการ เปลี่ยนแปลงและ จัดหาสารสนเทศ เพื่อการตัดสินใจ	เลือกแหล่ง ทรัพยากรที่จะใช้ ในการสนับสนุน โครงการ การเลือกยุทธวิธี แก้ปัญหาและ การออกแบบ การดำเนินงาน ที่ก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลง	ดำเนินโครงการ และการตรวจสอบ และปรับปรุงแบบแผน ของโครงการและ วิธีการเพื่อควบคุม กระบวนการให้มี ประสิทธิภาพ	1. ตัดสินใจ เกี่ยวกับโครงการ ว่าจะทำต่อไป จะยกเลิก ปรับปรุง หรือ เน้นที่จุดใด 2. นำเสนอผล การประเมินอย่าง ครอบคลุมชัดเจน ทั้งผลทางบวก และผลทางลบ 3. เปรียบเทียบ ผลการประเมิน กับวัตถุประสงค์ ที่เป็นเป้าหมาย

(ที่มา : Stufflebeam & Shinkfield, 2007 : 329)

4. การประยุกต์ใช้รูปแบบการประเมินชิปเพื่อการประเมินโครงการ

นักการประเมินหรือผู้รับผิดชอบโครงการจะต้องดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่อง และเป็นระบบเพื่อนำสารสนเทศที่ได้จากการประเมินเสนอต่อผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ หรือนำมาใช้ในการตัดสินใจปรับปรุงและพัฒนาโครงการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยการดำเนินการดังนี้

4.1 ประเมินก่อนการดำเนินโครงการ ควรทำการประเมินสภาวะแวดล้อมและปัจจัยเบื้องต้น ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อตัดสินใจเลือกวัตถุประสงค์ของโครงการ ตรวจสอบความเหมาะสม

ความสมเหตุ สมผลของการวางแผนดำเนินโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการที่จะนำไปปฏิบัติ คุณภาพของโครงการ รวมทั้งตรวจสอบโอกาสที่โครงการนั้นจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ การประเมินเพื่อตัดสินใจหรือหาข้อสรุปสำหรับการตัดสินใจเลือกโครงการ ซึ่งบางครั้ง เรียกว่า “การวิเคราะห์โครงการ” ซึ่งจะพิจารณาใน 3 ประเด็นหลัก

4.1.1 ความเหมาะสมของโครงการที่จะดำเนินการ โดยวิเคราะห์ปัญหาและความจำเป็นของโครงการ ศึกษาความเป็นไปได้ในการดำเนินโครงการ ความพร้อมในการบริหารจัดการโครงการ ความพร้อมในการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร โดยเฉพาะความเป็นไปได้ทางการเงิน กำลังคน วัสดุ และการจัดการ

4.1.2 การวิเคราะห์ผลตอบแทนจากการดำเนินโครงการ

4.1.3 การศึกษาและความคาดหวังถึงผลประโยชน์ หรือสิ่งที่อาจตามมาจากการดำเนินโครงการนั้น ทั้งในระยะเริ่มโครงการและในขณะดำเนินโครงการ

4.2 การประเมินระหว่างการดำเนินโครงการ โดยประเมินขณะที่กำลังดำเนินโครงการ ผู้ประเมินโครงการควรประเมินจุดเด่น จุดด้อยของการดำเนินงาน ตรวจสอบว่าการดำเนินงานเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง มีสาเหตุมาจากอะไร มีวิธีการดำเนินการปรับปรุงอย่างไร แล้วใช้สารสนเทศที่ได้จากการประเมินสำหรับตัดสินใจ ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขให้ทันทั่วทั้ง

4.3 การประเมินหลังการดำเนินโครงการ นักประเมินต้องประเมินที่มุ่งตอบคำถามว่าโครงการประสบความสำเร็จตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์หรือไม่ เพียงใด ซึ่งเป็นการตรวจสอบการบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ผลการดำเนินงานคุ้มค่าหรือไม่ เกิดผลกระทบอะไรบ้าง สารสนเทศที่ได้จากการประเมินจะนำมาใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของโครงการว่า ควรดำเนินโครงการนั้นต่อไป หรือปรับปรุงขยายหรือล้มเลิกโครงการ

รูปแบบการประเมินแบบ CIPP ดังกล่าวข้างต้น เป็นกรอบแนวคิดที่เป็นแบบแผนการประเมินที่ช่วยให้นักประเมินได้แนวทางในการวิเคราะห์โครงการ เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ ตรวจสอบความเหมาะสมของโครงการ ความพร้อมด้านทรัพยากร การเงิน กำลังคน วัสดุ และการบริหารจัดการ วิเคราะห์ผลตอบแทนจากการดำเนินโครงการและผลประโยชน์ที่จะได้รับ ซึ่งได้จากการประเมินสถานะแวดล้อม การประเมินปัจจัยเบื้องต้น และในระหว่างการดำเนินโครงการ นักประเมินควรประเมินจุดเด่นจุดด้อย ตรวจสอบความเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงาน และใช้สารสนเทศที่ได้มาตัดสินใจ ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขปรับปรุงให้ทันทั่วทั้ง และภายหลังการดำเนินโครงการเสร็จสิ้น นักประเมินควรประเมินผลสำเร็จของโครงการว่า เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น และผลกระทบที่ได้รับ ซึ่งสารสนเทศที่ได้นำมาใช้ตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของโครงการว่า ควรดำเนินโครงการนั้นอย่างต่อเนื่อง ปรับปรุงขยาย หรือล้มเลิกโครงการ

ขั้นตอนของการประเมินโครงการ

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2556 : 279-288) ได้กำหนดขั้นตอนการประเมินโครงการ ออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการ
2. การกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินโครงการ
3. การกำหนดขอบเขตของการประเมิน
4. การพิจารณากำหนดตัวบ่งชี้และแหล่งข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. การสรุปผลการประเมิน

สุวรรณ นาควิบูลย์วงศ์ (2557 : 15-17) ได้สรุปขั้นตอนการประเมินโครงการ 9 ขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาความต้องการของผู้ใช้ผลการประเมิน
2. ศึกษารายละเอียดของโครงการที่จะประเมิน
3. กำหนดวัตถุประสงค์และประเด็นของการประเมิน
4. วิเคราะห์หรือบรรยายสภาพของโครงการ
5. ออกแบบการประเมิน
6. สร้างเครื่องมือและเก็บรวบรวมข้อมูล
7. กำหนดเกณฑ์การประเมินและวิเคราะห์ข้อมูล
8. จัดทำสรุปและเสนอแนะ
9. จัดทำรายงานประเมินฉบับสมบูรณ์

กล่าวโดยสรุป การประเมินโครงการมีความสำคัญและจำเป็นในการพัฒนาการทำงานให้ประสบความสำเร็จ การประเมินทำให้ทราบจุดอ่อน จุดแข็ง และจุดที่องค์กรควรได้รับการพัฒนา ขั้นตอนการประเมินโครงการ เริ่มต้นตั้งแต่การศึกษาความต้องการของผู้ใช้ผลการประเมิน การศึกษา รายละเอียดของโครงการ การกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมิน การออกแบบการประเมิน/กำหนด ตัวบ่งชี้และแหล่งข้อมูล การสร้างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ผล การสรุปและรายงาน ผลเพื่อให้ผู้บริหาร หรือผู้สนับสนุนโครงการได้นำไปใช้ในการตัดสินใจ ปรับปรุงหรือล้มเลิกโครงการ

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินโครงการ

ในการประเมินโครงการใด ๆ จะต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อหาหลักฐาน ข้อเท็จจริง ของเรื่องต่าง ๆ ในโครงการ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตัดสินใจประเมินว่า โครงการนั้นมีผลเป็น อย่างไร ดังนั้น ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจำเป็นที่จะต้องมามีเครื่องมือที่ดีมีคุณภาพ เหมาะสมกับข้อมูล

ที่ต้องการจะได้ ซึ่งประเภทของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบต่าง ๆ ในการประเมินโครงการนั้น มีดังต่อไปนี้ (สำราญ มีแจ่ม, 2558 : 180-191)

1. แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งที่ยิมนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการประเมินโครงการ และเป็นเครื่องมือที่แพร่หลายรู้จักกันดี แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ แบบให้ตอบตามที่กำหนด (Closed form) คือ ผู้ตอบจะต้องตอบตามที่กำหนดและแบบให้ตอบโดยอิสระ (Opened form) คือ ผู้ตอบมีสิทธิ์ที่จะตอบอย่างไรก็ได้ ในบางกรณีผู้วิจัยอาจใช้แบบสอบถามทั้ง 2 รูปแบบรวมไว้ในฉบับเดียวกัน

2. การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นเทคนิคที่นำมาใช้ในการหาข้อมูล เพราะนอกจากจะได้ข้อมูลแล้ว ผู้สัมภาษณ์ยังได้เห็นลักษณะท่าทีของผู้ที่เราไปสัมภาษณ์ เป็นวิธีการหาความจริงวิธีหนึ่งที่สามารถนำไปใช้ได้กับทุกระดับความรู้ การสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลทางการประเมิน จะเป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างซึ่งกำหนดคำถามที่จะถามไว้เรียบร้อยแล้ว เพียงแต่ในขณะสัมภาษณ์ผู้สัมภาษณ์อาจคิดแปลงแก้ไขคำถามให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในขณะสัมภาษณ์นั้น แบบของสัมภาษณ์มี 2 ประเภทใหญ่ คือ

2.1 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) เป็นแบบที่ง่ายที่สุด คือ การเตรียมแบบฟอร์มของคำถามไว้แล้ว ผู้สัมภาษณ์เพียงแต่สัมภาษณ์ตามแบบฟอร์ม แล้วจดบันทึกตามรายการ

2.2 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่อาจใช้คำถามยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม ผู้สัมภาษณ์จึงควรเป็นผู้มีประสบการณ์และความสามารถ จึงจะทำให้เกิดความมั่นใจในการตั้งคำถาม การสัมภาษณ์ลักษณะนี้มี 3 ลักษณะ ได้แก่ แบบมีเป้าหมาย แบบเจาะลึก และแบบไม่มีทิศทาง

3. การสังเกต (Observation) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกต จำเป็นต้องมีหลักเกณฑ์และผู้สังเกตต้องมีประสบการณ์สูง การสังเกตมี 2 ประเภท ได้แก่

3.1 การสังเกตโดยมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Participant observation) หมายถึง การสังเกตที่ผู้สังเกตเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมอยู่กับการสังเกต โดยได้รับการรับการยอมรับเข้าเป็นสมาชิกผู้หนึ่งของกลุ่มนั้น การสังเกตในลักษณะนี้จะได้รายละเอียดที่แท้จริงและแจ่มชัด แต่อาจไม่ได้บันทึกในทันทีทำให้ขาดรายละเอียดบางตอนที่มิประโยชน์ไป

3.2 การสังเกตโดยไม่เป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรม (Non-participant observation) หมายถึง การสังเกตที่ผู้สังเกตอยู่นอกวงของผู้ถูกสังเกต การทำตนเป็นบุคคลภายนอกไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมของเด็กในชั้นเรียน การสังเกตประเภทนี้ไม่ควรให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัว เพื่อให้ได้พฤติกรรมที่เป็นธรรมชาติจริง ๆ และสามารถบันทึกรายละเอียดต่าง ๆ ได้ทันที อาจเป็นการบันทึกโดยใช้แบบตรวจสอบรายการ มาตราส่วนประมาณค่า หรือวิธีอื่น ๆ แล้วแต่ความเหมาะสมที่จะเลือกเครื่องมือมาใช้ในแต่ละสถานการณ์

เยาวตี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2556 : 208-209) ได้สรุปวิธีการประเมินและการรวบรวมข้อมูลไว้ว่า นักประเมินที่เชี่ยวชาญจะต้องรู้และเข้าใจเทคนิคต่าง ๆ ของการประเมินอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ จะต้องมีการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ตามหลักการที่ถูกต้อง สอดคล้องกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ สามารถเลือกใช้เครื่องมือและกลยุทธ์ที่เหมาะสม รู้จักวางแผนและออกแบบการประเมินอย่างรอบคอบ มีการเก็บข้อมูลที่ปราศจากอคติ โดยอาศัยการติดต่อสื่อสารกับบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างทั่วถึง และมีการวิเคราะห์ข้อมูลตามความเป็นจริง โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพตามควรแล้วแต่กรณี นอกจากนี้ยังต้องเป็นผู้ที่มีข้อมูลทันสมัยเกี่ยวกับการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์วิธีการประเมินที่มีอยู่ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้เกิดวิธีการใหม่ ๆ สำหรับประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสภาพของโครงการต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ในกระบวนการประเมินโครงการนั้น นักประเมินจำเป็นจะต้องเข้าใจถึงวิธีการวัดที่มีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. การวัดจากหลายตัวแปร เพื่อให้สามารถตรวจสอบข้อมูลได้ง่ายขึ้น
2. การวัดจากตัวแปรสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวแปรที่ให้ข้อมูลข่าวสารที่ต้องการและเป็นตัวแปรที่ใช้ข้อมูลซึ่งสามารถเป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการได้ด้วย
3. การวัดผลการเปลี่ยนแปลง เน้นการวัดสภาพการณ์หรือพฤติกรรมของบุคคลมากกว่าการวัดคุณลักษณะ
4. การวัดที่ปราศจากปฏิกิริยาเสแสร้ง
5. การวัดที่คุ้มค่างบค่าใช้จ่าย

โดยแหล่งข้อมูลในการประเมิน ประกอบด้วย 6 แหล่งที่สำคัญ คือ ข้อมูลบันทึกของโครงการ ผู้ร่วมโครงการ บุคลากรของโครงการ บุคคลอื่น ๆ ที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับโครงการ คณะวิทยากรพิเศษ และดัชนีทางสังคม

โดยสรุป เทคนิคการรวบรวมข้อมูลเพื่อการประเมินนั้น มีด้วยกันหลากหลายวิธี เช่น การสำรวจ การประมาณค่า การสังเกตพฤติกรรม การใช้แบบสอบถามหรือแบบทดสอบ ซึ่งแต่ละวิธีย่อมมีทั้งข้อดีและข้อจำกัด ผู้ประเมินจึงต้องมีความรู้ความชำนาญ จึงจะนำเทคนิควิธีการรวบรวมข้อมูลมาใช้ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ และการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณ ด้วยวิธีการทางสถิติและ เชิงคุณภาพด้วยวิธีการทางตรรกะ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพโครงการ ธรรมชาติของโครงการ การออกแบบโครงการ เป้าหมายของการใช้ผลการประเมิน รวมทั้งความพร้อมด้านข้อมูลและบุคลากรในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ๆ เป็นสำคัญ

บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาและครูในการประเมินโครงการทางการศึกษา

การดำเนินกิจกรรมทุกอย่างทางการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการจัดการจัดการเรียนการสอน กิจกรรมหรือโครงการ หรืองานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จำเป็นต้องมีการประเมินเป็นองค์ประกอบสำคัญ เพื่อนำผลการประเมินที่ได้มาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ให้ดียิ่งขึ้นต่อไป และผู้บริหารสถานศึกษาและครู มีบทบาทหน้าที่ด้านการประเมินผลทางการศึกษา ดังนี้ (สำราญ มีแจ้ง, 2558 : 241-245)

1. บทบาทหน้าที่ของครู

1.1 บทบาทหน้าที่เป็นผู้ประเมิน

1.1.1 ประเมินการเรียนรู้ ได้แบ่งประเภทไว้ดังนี้

1) ประเมินก่อนเรียน (Pre-evaluation) เพื่อดูว่า ผู้เรียนมีทักษะที่จำเป็นพื้นฐานพร้อมที่จะเรียนเรื่องนั้นหรือไม่ ผู้เรียนรู้อะไรมาบ้างแล้ว และเพื่อพิจารณาว่าระดับความรู้ความสามารถเดิมของผู้เรียนว่าอยู่ระดับใด

2) ประเมินระหว่างเรียน (Formative evaluation) เป็นการประเมินเพื่อดูความก้าวหน้าของผู้เรียนว่า ทำอะไรได้หรือยังไม่ได้ ในขณะที่มีการเรียนการสอน

3) ประเมินเพื่อวินิจฉัยผู้เรียน (Diagnostic evaluation) เป็นการค้นหาสาเหตุความบกพร่องของผู้เรียนในการเรียนการสอนเฉพาะเรื่อง

4) ประเมินสรุป (Summative evaluation) เป็นการประเมินหลังจากการเรียนการสอนเสร็จสิ้นลง เพื่อดูว่าผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนที่ตั้งไว้หรือไม่ และมีความสามารถอยู่ระดับใด

1.1.2 ประเมินวิธีสอนของผู้เรียนว่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่ครูจัดให้เหมาะสมหรือไม่

1.1.3 ประเมินติดตามผู้เรียนว่า สามารถนำความรู้ที่เรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ดีหรือไม่เพียงใด

1.1.4 ประเมินงานหรือโครงการต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่สนับสนุนการจัดการศึกษา

1.1.5 ประเมินสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เช่น ความต้องการของชุมชน สภาพของโรงเรียน บุคลากร ทรัพยากรในโรงเรียน ตลอดจนความเหมาะสมของหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอน

1.2 บทบาทหน้าที่เป็นผู้ใช้ผลการประเมิน ครูสามารถนำผลการประเมินไปใช้ในเรื่องต่อไปนี้

1.2.1 ปรับปรุงการดำเนินงาน เช่น สอนซ่อมเสริมให้นักเรียนที่ยังไม่รอบรู้ตามจุดประสงค์หรือกลุ่มพฤติกรรม

1.2.2 แจ้งผลการประเมินให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ เช่น แจ้งค่าระดับคะแนนให้นักเรียนทราบรายงานผลการเรียนให้แก่ผู้ปกครองทราบ เป็นต้น

1.2.3 ให้เป็นข้อมูลประกอบการวางแผน เตรียมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

1.3 บทบาทเป็นผู้ให้ความร่วมมือในการประเมินในบางครั้ง ถึงแม้ว่าครูนั้นจะไม่ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ประเมิน แต่สามารถให้ความร่วมมือกับบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นผู้ประเมินได้ เช่น ให้ข้อมูลตามความเป็นจริง ให้ความสะดวกในการดำเนินงานแก่ผู้ประเมินภายนอก เป็นต้น จึงจะสามารถช่วยทำให้การประเมินนั้นได้ผลดี ถูกต้อง และรวดเร็วยิ่งขึ้นด้วย

โดยสรุป บทบาทของครูในการประเมินโครงการทางการศึกษา ได้แก่ บทบาทหน้าที่เป็นผู้ประเมิน บทบาทหน้าที่เป็นผู้ใช้ผลการประเมิน และบทบาทเป็นผู้ให้ความร่วมมือในการประเมินในบางครั้ง

2. บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

โดยปกติแล้วในทางปฏิบัติ ผู้บริหารสถานศึกษามักจะไม่ได้เป็นผู้ทำการประเมินการศึกษาด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการประเมินทางการศึกษา การประเมินการเรียนการสอน การประเมินโครงการ หรือการประเมินต่าง ๆ มักจะมอบหมายให้บุคคลอื่นรับผิดชอบในการประเมินแทน อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเกี่ยวข้องกับการประเมินทางการศึกษาตลอดเวลา บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารเกี่ยวกับการประเมินทางการศึกษา จำแนกได้ 4 ประการ ดังนี้

2.1 เป็นผู้ริเริ่ม ผู้บริหารการศึกษาควรตระหนักถึงความสำคัญของการประเมินทางการศึกษาและทำหน้าที่กระตุ้น ชี้แนะให้ผู้ปฏิบัติงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโครงการงาน หรือการเรียนการสอนได้ทำการประเมินงานตนอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งแต่งตั้งให้บุคคลหรือคณะกรรมการขึ้นดำเนินการประเมินในบางเรื่องที่ต้องการเป็นครั้งคราวด้วย

2.2 เป็นผู้ให้การสนับสนุน การดำเนินการประเมินจะได้ผลดีเพียงใดนั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับ การสนับสนุนของผู้บริหาร ทั้งการสนับสนุนในด้านข่าวสารความรู้ วัสดุอุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รวมไปถึงการสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานให้แก่ผู้ทำหน้าที่ประเมินด้วย

2.3 เป็นผู้ประสาน โดยอาจเป็นการประสานงานระหว่างผู้ประเมินภายนอกกับคณะครูอาจารย์ภายในโรงเรียน หรือระหว่างผู้ประเมินภายในโรงเรียนกับหน่วยงานภายนอก รวมทั้งระหว่างผู้ประเมินภายใน คณะครู อาจารย์ นักเรียน ภายในโรงเรียนเองด้วย ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันและความคล่องตัวในการปฏิบัติงานด้วย

2.4 เป็นผู้ใช้ประโยชน์ ผู้บริหารการศึกษาสามารถใช้ประโยชน์จากผลของการประเมินได้มากมาย ซึ่งนอกจากจะใช้ประโยชน์จากผลของการประเมิน ซึ่งหน่วยงานของตนเองเป็นผู้ทำการประเมินโดยตรงแล้ว ยังอาจเลือกใช้ผลการประเมินจากรายงานผลการประเมินของหน่วยงานอื่นได้อีกด้วย โดยเลือกเนื้อหาสาระผลการประเมินที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของหน่วยงานของตน

โดยสรุป บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการประเมินโครงการทางการศึกษา คือ มีบทบาทเป็นผู้ริเริ่ม ผู้ให้การสนับสนุน ผู้ประสาน และผู้ใช้ประโยชน์

ดังนั้น การประเมินโครงการตามแนวคิดการประเมินโครงการดังกล่าวข้างต้น ผลการประเมินโครงการที่ได้จากการประเมินก่อนเริ่มดำเนินโครงการ ระหว่างการดำเนินโครงการ และหลังการดำเนินโครงการ เป็นสารสนเทศที่มีประโยชน์ต่อผู้บริหารองค์กร หรือผู้มีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ ทั้งนี้ผลการประเมินโครงการที่ได้ต้องมีกระบวนการประเมินที่มีประสิทธิภาพ มีคุณภาพ มีความครอบคลุม ครบถ้วน และชัดเจน ผู้ประเมินต้องมีความน่าเชื่อถือและมีทักษะการสื่อสารที่ดีในการนำเสนอผลงาน เพื่อให้ได้สารสนเทศที่มีประโยชน์ สามารถสร้างความเชื่อมั่นต่อการตัดสินใจของผู้บริหารต่อไป

ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ความหมายของการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

การดูแลช่วยเหลือนักเรียน คือ การส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหาเพื่อให้ นักเรียน ได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่เข้มแข็ง คุณภาพชีวิตที่ดี มีทักษะการดำรงชีวิต และรอดพ้นจากวิกฤติทั้งปวง

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เป็นกระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มี ขั้นตอนชัดเจน พร้อมทั้งมีวิธีการและเครื่องมือที่มีมาตรฐาน คุณภาพ และมีหลักฐานการทำงาน ที่ตรวจสอบได้ โดยมีครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงานและบุคลากรทุกฝ่าย ที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกสถานศึกษา อันได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้บริหาร และครูทุกคนมีส่วนร่วม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 : 4)

วัตถุประสงค์ของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน, 2547 : 5)

1. เพื่อให้โรงเรียนมีระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยมีกระบวนการ วิธีการและเครื่องมือ ที่มีคุณภาพ และมีมาตรฐาน สามารถตรวจสอบได้
2. เพื่อส่งเสริมให้ครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษา บุคลากรในโรงเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงาน และองค์กรภายนอกมีส่วนร่วมในการดูแลนักเรียน
3. เพื่อให้นักเรียนได้รับการดูแลช่วยเหลือส่งเสริมพัฒนาเต็มตามศักยภาพ เป็นคนที่สมบูรณ์ ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

ขอข่ายการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน, 2547 : 7)

1. นักเรียนทุกคนได้รับการดูแล ช่วยเหลือ
2. ดำเนินการทั้งส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน และแก้ไข
3. การมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกคนในโรงเรียนทั้งผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้ปกครอง ชุมชน

หน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง

ประโยชน์ของการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน (สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 : 8)

1. นักเรียน
 - 1.1 ได้รับการดูแลช่วยเหลือและพัฒนาด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสภาพแวดล้อม
ทางสังคมอย่างทั่วถึง
 - 1.2 ได้รับการส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน แก้ไขปัญหาทั้งด้านการเรียนรู้และความสามารถ
พิเศษ
 - 1.3 ได้รู้จักตนเอง สามารถปรับตัวมีทักษะทางสังคมและอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข
 - 1.4 มีทักษะชีวิตและมีสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อน ครู และผู้ปกครอง
2. ครู
 - 2.1 ตระหนักและเห็นความสำคัญในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 - 2.2 มีเจตคติที่ดีต่อนักเรียน
 - 2.3 มีผลงานสอดคล้องกับมาตรฐานการประเมินคุณภาพการศึกษา
 - 2.4 มีความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู
3. ผู้บริหาร
 - 3.1 รู้ศักยภาพของครูในการขับเคลื่อนให้เกิดการปฏิรูปการเรียนรู้
 - 3.2 ได้ข้อมูลพื้นฐานของนักเรียน ใช้ในการกำหนดแนวทางในการพัฒนานักเรียน

หลักสูตร และคุณภาพการจัดการศึกษา

- 3.3 มีรูปแบบกระบวนการพัฒนาและการพัฒนาเชิงระบบภายใต้การมีส่วนร่วม

4. โรงเรียน

- 4.1 มีผลการดำเนินงานตามมาตรฐานการศึกษา
- 4.2 ได้รับการยอมรับ การสนับสนุน และความร่วมมือจากชุมชน บุคลากร องค์กร
ที่เกี่ยวข้อง
- 4.3 มีการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้และเอื้ออาทร

5. ผู้ปกครอง ชุมชน

- 5.1 ตระหนักในการมีส่วนร่วมกับโรงเรียน
- 5.2 เข้าใจถึงวิธีการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน
- 5.3 เป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุตรหลานและบุคลากรในชุมชน
- 5.4 มีสัมพันธภาพที่ดีกับบุตรหลาน เป็นครอบครัวที่เข้มแข็ง

6. เขตพื้นที่การศึกษา

- 6.1 พัฒนานวัตกรรมในการพัฒนานักเรียน
- 6.2 พัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำงาน การนิเทศติดตามผล ประเมินผล และการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 6.3 มีระบบข้อมูลสารสนเทศทั้งข้อมูลระดับบุคคล และระดับโรงเรียนเพื่อพัฒนางานต่อไป

7. ประเทศชาติ

- 7.1 นักเรียนมีคุณภาพดี มีปัญญา และมีความสุข
- 7.2 มีการเชื่อมโยงข้อมูลของเยาวชนทุกระดับ
- 7.3 ลดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชน ลดค่าใช้จ่ายของหน่วยงานต่าง ๆ
- 7.4 ประชาชนมีคุณภาพ เป็นกำลังอันสำคัญในการพัฒนาประเทศ

กลยุทธ์ความสำเร็จในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

กลยุทธ์ความสำเร็จในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย 4 กลยุทธ์ ได้แก่ การบริหารด้วยวงจรคุณภาพ (PDCA) การทำงานเป็นทีม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการนิเทศ ติดตาม และ ประเมินผล โดยมีรายละเอียดดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 : 9-12)

1. การบริหารด้วยวงจรคุณภาพ (PDCA)

1.1 การวางแผน (Plan) เป็นการวางระบบ ซึ่งเป็นองค์ประกอบแรกที่สำคัญที่สุดจะต้อง กำหนดขั้นตอน มีวิธีการปฏิบัติเป็นมาตรฐานและการบันทึกการทำงานเป็นปัจจุบัน ข้อมูลจากบันทึกนี้ จะนำไปสู่การตรวจสอบประเมินตนเอง และให้ผู้อื่นตรวจสอบได้ และเป็นสารสนเทศที่สะท้อนให้เห็นคุณภาพตามมาตรฐานและตัวชี้วัดของระบบย่อย ส่งผลถึงคุณภาพรวมของโรงเรียนทั้งระบบ

1.2 การดำเนินงาน (Do) เป็นการปฏิบัติร่วมกันของทุกคนโดยใช้กระบวนการ วิธีการ และบันทึก บุคคลภายในองค์กรที่รับผิดชอบในระบบย่อยต่าง ๆ จะปฏิบัติและบันทึกต่อเนื่องเป็นปัจจุบัน

1.3 การตรวจสอบ/ประเมินผล (Check) เป็นการประเมินตนเอง ร่วมกันประเมิน หรือ ผลัดเปลี่ยนกันประเมินภายใน ระหว่างบุคคล ระหว่างทีมย่อยในโรงเรียน

1.4 การปรับปรุงพัฒนา (Act) เป็นการนำผลการประเมินมาแก้ไขพัฒนางาน ซึ่งอาจจะแก้ไขพัฒนาในส่วนที่เป็นกระบวนการ วิธีการ ปัจจัยหรือการบันทึกให้ดีขึ้น จนระบบคุณภาพหรือวงจรคุณภาพเป็นวัฒนธรรมการทำงานขององค์กรอย่างยั่งยืน

2. การทำงานเป็นทีม

ทีมนำ ได้แก่ คณะผู้บริหารสถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษา ซึ่งจะเป็นผู้วิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็ง จัดทำแผนกลยุทธ์ ควบคุม กำกับ ติดตาม และสนับสนุน รวมถึงเสริมสร้างพลังร่วม (Empowerment) เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ทีมสนับสนุน เป็นทีมหลักในการสนับสนุนประสานงานด้านวิชาการและอื่น ๆ ให้เกิดการสร้างระบบคุณภาพขึ้น ทีมสนับสนุนจะเป็นใครขึ้นกับการพัฒนาระบบว่า มีจุดเน้นที่ระบบใด เช่น ทีมสนับสนุนของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน หัวหน้าทีม คือ รองผู้บริหารสถานศึกษาที่ได้รับมอบหมาย

ทีมทำ เป็นทีมที่สมาชิกรับผิดชอบการทำงานโดยตรง เช่น ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน คือ ทีมระดับครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษา มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ให้มีคุณภาพ

3. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะทำให้ได้รับทราบจุดอ่อนจุดแข็งในการดำเนินงานของตนเอง เพื่อให้เกิดแนวทางที่จะพัฒนาให้มีคุณภาพสูงขึ้น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำได้ทั้งภายในโรงเรียนและระหว่างโรงเรียน โดยมีบรรยากาศการทำงานที่เป็นกันเอง ไม่ใช้การสั่งการหรือบังคับบัญชา ทำให้ผู้ปฏิบัติงานในแต่ละส่วนเกิดความรู้สึที่ดี ไม่ต้องกังวลเรื่องการประเมินตรวจสอบจากผู้บังคับบัญชา

4. การนิเทศ ติดตาม และประเมินผล

การนิเทศ ติดตาม และประเมินผล เป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนางาน ช่วยส่งเสริมสนับสนุน และให้ข้อมูลย้อนกลับที่จะนำไปใช้ปรับปรุงงานต่อไป

โดยสรุปกลยุทธ์ความสำเร็จในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย 4 กลยุทธ์ ได้แก่ การบริหารด้วยวงจรคุณภาพ (PDCA) การทำงานเป็นทีม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการนิเทศ ติดตาม และประเมินผล และขั้นตอนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนตามวงจรคุณภาพ (PDCA) ได้แก่ 1) การวางแผน (P) เป็นการแต่งตั้งคณะกรรมการ กำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ตัวชี้วัดความสำเร็จ เครื่องมือและวิธีการ และกำหนดแผนงานหรือปฏิทินการดำเนินงาน 2) การดำเนินงาน (D) เป็นการดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ด้วยวิธีการหลากหลายตามสภาพจริง 3) การตรวจสอบ (C) เป็นการตรวจสอบติดตาม ประเมินวิเคราะห์ และจัดทำรายงาน และ 4) การปรับปรุงและพัฒนางาน (A) เป็นการนำผลการประเมินมาปรับปรุงและดำเนินการตามแผนใหม่อย่างต่อเนื่อง

บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การดูแลช่วยเหลือนักเรียน เป็นระบบที่มีกระบวนการดำเนินงานที่ชัดเจน ประกอบด้วย การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมพัฒนานักเรียน การป้องกันและแก้ไข

ปัญหา รวมถึงการส่งต่อสถานศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีบทบาทหน้าที่และแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 : 17-25)

1. บทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา

สถานศึกษาจึงเป็นสถาบันที่ประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ ที่จะทำให้การดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนประสบผลสำเร็จ ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหาร ครู นักเรียน และคณะกรรมการสถานศึกษาและบุคคลอื่น จึงมีบทบาทหน้าที่และแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

1.1 ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นผู้นำสูงสุดในสถานศึกษา สามารถบริหารจัดการและให้ความสำคัญในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ประสบผลสำเร็จ จึงมีบทบาทหน้าที่และแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

ตารางที่ 3 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

บทบาทหน้าที่	แนวทางการดำเนินงาน
1. บริหารจัดการให้มีระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาให้ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ	1. กำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์การดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2. สร้างความตระหนักให้ครูทุกคนและบุคคลที่เกี่ยวข้องเห็นคุณค่า และความจำเป็นของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 3. กำหนดโครงสร้างการบริหารระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้เหมาะสมกับสถานศึกษา 4. แต่งตั้งคณะกรรมการในการดำเนินงานตามความเหมาะสม 5. ประชุมคณะกรรมการและกำหนดเกณฑ์จำแนกกลุ่มนักเรียน 6. ส่งเสริมให้ครูทุกคนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้เพิ่มเติม มีทักษะเกี่ยวกับระบบ การดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 3 (ต่อ)

บทบาทหน้าที่	แนวทางการดำเนินงาน
2. ประสานงานระหว่างสถานศึกษากับหน่วยงานและบุคคลภายนอก เช่น ผู้ปกครอง เครือข่ายผู้ปกครอง องค์กรต่าง ๆ สาธารณสุข โรงพยาบาล สถานีตำรวจ ฯลฯ	1. เชิญร่วมเป็นกรรมการและเครือข่ายในการช่วยเหลือนักเรียน 2. ประชุมปรึกษาหารือและขอความร่วมมือ
3. ดูแล กำกับ นิเทศ ติดตาม ประเมินผล สนับสนุน และให้ขวัญกำลังใจในการดำเนินงาน	1. กำหนดปฏิทินการดำเนินงาน 2. นิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล 3. ยกย่อง ให้รางวัล เผยแพร่ผลงานการดำเนินงานในโอกาสต่าง ๆ

(ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 : 17-18)

1.2 ครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษา เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุด และเป็นบุคลากรหลักในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีบทบาทและแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

ตารางที่ 4 บทบาทหน้าที่ของครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษา

บทบาทหน้าที่	แนวทางการดำเนินงาน
1. รู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล	1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของนักเรียนเป็นรายบุคคล จัดเตรียมเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลนักเรียนรายบุคคล 2. หาข้อมูลเพิ่มเติม โดยนำเครื่องมือไปใช้ในการเก็บข้อมูล และปรับปรุงข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน 3. เก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ 4. วิเคราะห์ข้อมูล
2. คัดกรอง จำแนกกลุ่มนักเรียน	1. ดำเนินการคัดกรองนักเรียนตามเกณฑ์ที่กำหนด 2. สรุปผลการจำแนกนักเรียนเป็นกลุ่ม
3. จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมพัฒนา	1. จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริม โดย - การเยี่ยมบ้านนักเรียน - กิจกรรมโฮมรูม - สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน

ตารางที่ 4 (ต่อ)

บทบาทหน้าที่	แนวทางการดำเนินงาน
	<ul style="list-style-type: none"> - ประชุมผู้ปกครอง - จัดหมายข่าว - อื่น ๆ
	2. จัดกิจกรรมพัฒนาให้เหมาะสมกับกลุ่มนักเรียน
4. จัดกิจกรรมป้องกัน แก้ไข ช่วยเหลือ	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้คำปรึกษา 2. ให้ความช่วยเหลือเบื้องต้น 3. ประสานความร่วมมือกับผู้ปกครอง ในการช่วยเหลือ แก้ไข
5. การส่งต่อ	ดำเนินการส่งต่อภายในไปยังบุคคลหรือฝ่ายเกี่ยวข้อง
6. รายงานผล	<ol style="list-style-type: none"> 1. รายงานผลระหว่างดำเนินการ 2. รายงานผลเมื่อสิ้นสุด

(ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 : 18-19)

1.3 ครูประจำวิชา ครูทั่วไป เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีหน้าที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้และดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีบทบาทหน้าที่และแนวทางการดำเนินงานดังนี้

ตารางที่ 5 บทบาทหน้าที่ของครูประจำวิชา ครูทั่วไป

บทบาทหน้าที่	แนวทางการดำเนินงาน
ดูแลนักเรียนและให้คำปรึกษาเบื้องต้นแก่นักเรียน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ศึกษา สังเกต ดูแล รวบรวมข้อมูล 2. ประสานงานกับครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษา เพื่อส่งเสริมป้องกัน แก้ไขพฤติกรรมนักเรียน 3. จัดกิจกรรมส่งเสริม ป้องกัน แก้ไข เพื่อพัฒนา นักเรียน

(ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 : 20)

1.4 ครูแนะแนว เป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อการจัดระบบงานแนะแนว ซึ่งมีความสัมพันธ์กับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีบทบาทหน้าที่และแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

ตารางที่ 6 บทบาทหน้าที่ของครูแนะแนว

บทบาทหน้าที่	แนวทางการดำเนินงาน
1. สนับสนุนครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษา ในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้คำปรึกษาช่วยเหลือแก่ครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษา 2. ให้ความมั่นใจ กำลังใจกับผู้ร่วมงานในการปฏิบัติงาน 3. ให้คำปรึกษาครอบคลุมทั้งด้านการเรียน อาชีพ ชีวิต และสังคม ทั้งรายกลุ่มและรายบุคคล 4. จัดทำการศึกษารายกรณี (Case study) 5. เตรียมเครื่องมือสนับสนุนระบบการดูแลช่วยเหลือ นักเรียนอย่างครอบคลุมต่อเนื่อง และเป็นปัจจุบัน 6. ให้คำปรึกษาในการจัดทำข้อมูลนักเรียน ประกอบกับ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในกรณีนักเรียนย้ายที่เรียน
2. จัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนา	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดกิจกรรมป้องกันช่วยเหลือและแก้ไขพฤติกรรมนักเรียน 2. ให้นักเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาเต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล
3. จัดกิจกรรมป้องกัน แก้ไข ช่วยเหลือ	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้คำปรึกษา 2. ให้ความช่วยเหลือ 3. ประสานความร่วมมือกับครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษา ผู้ปกครอง และผู้เกี่ยวข้อง 4. อื่น ๆ
4. ส่งต่อ	ส่งต่อผู้เชี่ยวชาญภายนอก

(ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 : 20-21)

1.5 ครูหัวหน้าระดับชั้น

ตารางที่ 7 บทบาทหน้าที่ของครูหัวหน้าระดับชั้น

บทบาทหน้าที่	แนวทางการดำเนินงาน
1. ติดตาม กำกับ การดูแลช่วยเหลือ นักเรียนของครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษา	<ol style="list-style-type: none"> วางแผนการกำกับ ติดตาม การทำงานของครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษา ให้ชัดเจน และรับรู้โดยทั่วกัน อำนวยความสะดวกแก่ครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษา ในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน บันทึกหลักฐานการปฏิบัติงาน และจัดทำรายงาน ประเมินผลระบบส่งผู้บริหาร
2. ประสานงานผู้เกี่ยวข้องในการดูแล ช่วยเหลือนักเรียน	<ol style="list-style-type: none"> จัดประชุมครูในระบบ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จัดประชุมกลุ่มเพื่อปรึกษาปัญหากรณี ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษา ติดต่อประสานงานกับเครือข่าย ทั้งภายในและ ภายนอกสถานศึกษา

(ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 : 21-22)

1.6 นักเรียน เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ทั้งเป็นผู้รับการช่วยเหลือและให้ความช่วยเหลือแก่สถานศึกษา เพื่อให้การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีบทบาทหน้าที่และแนวทางการดำเนินงานดังนี้

ตารางที่ 8 บทบาทหน้าที่ของนักเรียน

บทบาทหน้าที่	แนวทางการดำเนินงาน
มีบทบาทหน้าที่ของนักเรียนและสนับสนุนการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการนักเรียน 2. ให้ความร่วมมือในการสอดส่องพฤติกรรมของนักเรียนในสถานศึกษา 3. ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี 4. สร้างเครือข่ายเพื่อนช่วยเพื่อน พี่ช่วยน้อง 5. เข้าร่วมกิจกรรมของสถานศึกษา 6. ประสานสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับสถานศึกษา

(ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 : 22)

1.7 คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นองค์คณะบุคคลที่ประกอบด้วยตัวแทนหน่วยงาน ซึ่งมีส่วนในการพัฒนาการศึกษา มีบทบาทหน้าที่และแนวทางดำเนินการ ดังนี้

ตารางที่ 9 บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

บทบาทหน้าที่	แนวทางการดำเนินงาน
ให้การสนับสนุนด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้คำปรึกษาในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2. เสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาแก้ไขนักเรียน 3. ติดต่อขอความร่วมมือกับหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ในการส่งเสริม พัฒนา และแก้ไข 4. อำนวยความสะดวกในการประสานงานเมื่อสถานศึกษาต้องการช่วยเหลือ

(ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 : 23)

2. บทบาทหน้าที่ของผู้ปกครองและชุมชน

บทบาทหน้าที่ของผู้ปกครองและชุมชน เป็นบุคคลและกลุ่มบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนในพื้นที่มากที่สุด จะให้การเอาใจใส่ดูแลนักเรียนได้เป็นอย่างดี ประกอบด้วย ผู้ปกครอง เครือข่ายผู้ปกครอง ชมรม สมาคมผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชน

2.1 ผู้ปกครอง เครือข่ายผู้ปกครอง เป็นบุคคลและคณะบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียน มีบทบาทหน้าที่และแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

ตารางที่ 10 บทบาทหน้าที่ของผู้ปกครอง เครือข่ายผู้ปกครอง

บทบาทหน้าที่	แนวทางการดำเนินงาน
1. อบรมดูแลและเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำรงชีวิตครอบครัว มีความรัก ความเข้าใจ และให้ความอบอุ่น	1. จัดสภาพแวดล้อม ประสพการณ์ ให้นักเรียนได้สัมผัสกับตัวอย่างที่ดี 2. สนับสนุนส่งเสริมให้กำลังใจนักเรียนในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตามความสนใจ และศักยภาพของตนเอง 3. ใช้หลักจิตวิทยาในการเลี้ยงดูบุตรหลาน
2. สนับสนุนให้ความร่วมมือ วางแผนร่วมกับสถานศึกษาในการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหานักเรียน	1. เข้าร่วมประชุม วางแผน หาแนวทางการดำเนินงาน 2. ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหานักเรียน
3. เป็นที่ปรึกษาหรือแนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีแก่นักเรียน	1. ให้คำปรึกษา คำแนะนำที่ดีแก่นักเรียน 2. เสนอแนะแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีให้นักเรียน

(ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 : 23-24)

2.2 ชุมชน เป็นสังคมที่มีอิทธิพลต่อค่านิยมและพฤติกรรมของเด็ก บุคคลทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลช่วยเหลือ ส่งเสริมให้นักเรียนได้พัฒนาตนในแนวทางที่เหมาะสม มีบทบาทหน้าที่และแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

ตารางที่ 11 บทบาทหน้าที่ของชุมชน

บทบาทหน้าที่	แนวทางการดำเนินงาน
สนับสนุนการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เอื้อต่อการพัฒนา นักเรียน 2. ช่วยสอดส่องดูแลนักเรียน 3. เป็นแหล่งการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ นักเรียน 4. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับ ชุมชน 5. ให้ข้อมูลข่าวสารพฤติกรรมของนักเรียนกับ สถานศึกษา 6. เข้าร่วมกิจกรรมของสถานศึกษา

(ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 : 24)

3. บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

การดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ให้สามารถครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมายและบรรลุวัตถุประสงค์นั้น จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกส่วนในสังคม เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการปฏิบัติงานให้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันอย่างมีคุณภาพ สถานศึกษาควรประสานความร่วมมือทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น กรมสุขภาพจิต ศูนย์อนามัย สาธารณสุขจังหวัด สาธารณสุขอำเภอ โรงพยาบาล องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น การปกครองพิเศษ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม สื่อมวลชน สำนักงานตำรวจแห่งชาติ องค์การเอกชน องค์การอิสระซึ่งมีความสามารถในการสนับสนุนและให้ความร่วมมือได้ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 : 25)

3.1 ให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับพฤติกรรมและพัฒนาการของเด็กวัยต่าง ๆ

3.2 สอดส่องดูแลให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชน ทั้งด้านความปลอดภัยและการแก้ปัญหาพฤติกรรม

3.3 ร่วมมือกับสถานศึกษาจัดกิจกรรมส่งเสริมนักเรียน ให้ได้รับการพัฒนาตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

3.4 เป็นแหล่งการเรียนรู้และฝึกงาน และเพิ่มพูนประสบการณ์แก่นักเรียนตามความรู้ความสามารถ ความสนใจ และความถนัด

3.5 ติดตามผล สะท้อนปัญหา และแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3.6 ให้ความร่วมมือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศที่เป็นประโยชน์และน่าสนใจ

3.7 ให้การสนับสนุนและเป็นเครือข่ายในการพัฒนา และขยายผลการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุป ในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ประสบผลสำเร็จ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือนักเรียนให้ประสบผลสำเร็จ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา ครูประจำวิชา/ครูทั่วไป ครูแนะแนว ครูหัวหน้าระดับชั้น นักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครอง/เครือข่ายผู้ปกครอง ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

กระบวนการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

กระบวนการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมพัฒนานักเรียน การป้องกันและแก้ไขปัญหาและการส่งต่อ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 : 37-52)

1. การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล

การรู้ข้อมูลที่จำเป็นเกี่ยวกับนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษามีความเข้าใจนักเรียนมากขึ้น สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อการคัดกรองนักเรียน เป็นประโยชน์ในการส่งเสริมพัฒนา ป้องกัน แก้ไข และช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างถูกต้อง และเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์สำหรับการให้ความช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาให้นักเรียน ข้อมูลพื้นฐานที่ครูควรทราบ มีดังนี้

- 1.1 ด้านความสามารถ ได้แก่ การเรียน ความสามารถพิเศษ/อัจฉริยะ
- 1.2 ด้านสุขภาพ ได้แก่ ร่างกาย/ความพิการ จิตใจ-พฤติกรรม
- 1.3 ด้านครอบครัว ได้แก่ เศรษฐกิจ การคุ้มครองสวัสดิภาพ
- 1.4 ด้านสารเสพติด
- 1.5 พฤติกรรมทางเพศ
- 1.6 ด้านความปลอดภัย
- 1.7 ด้านอื่น ๆ ที่ครูพบเพิ่มเติม ซึ่งมีความสำคัญ หรือเกี่ยวข้องกับการดูแลช่วยเหลือ

นักเรียน

เครื่องมือสำหรับการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล เช่น แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบทดสอบเขาวัวปัญญา แบบทดสอบความถนัดทางการเรียน/อาชีพ แบบสำรวจความสนใจด้านอาชีพ แบบประเมินพฤติกรรมเฉพาะด้าน แบบสำรวจคัดแยกเบื้องต้นสำหรับเด็กพิการ/บกพร่อง แบบสำรวจความสามารถพิเศษ ทั้ง 10 แบบ แบบสำรวจนักเรียนด้อยโอกาส และแบบสำรวจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษา พิจารณาใช้ตามความเหมาะสม

2. การคัดกรองนักเรียน

การคัดกรองนักเรียน เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล แล้วนำผลที่ได้มาจำแนกตามเกณฑ์การคัดกรองที่สถานศึกษาได้จัดทำขึ้น สถานศึกษาควรมีการประชุมครู กำหนดเกณฑ์การคัดกรอง เพื่อจัดกลุ่มนักเรียนร่วมกัน ให้เป็นที่ยอมรับของครูในสถานศึกษาและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง รวมทั้งให้มีการกำหนดเกณฑ์ว่า ความรุนแรงหรือความถี่เท่าไร จึงจัดอยู่ในกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มมีปัญหา การคัดกรองนักเรียนจะแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

2.1 กลุ่มปกติ หมายถึง นักเรียนที่ไม่มีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา และส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของตนเองหรือสังคมส่วนรวมในด้านลบ

2.2 กลุ่มเสี่ยง หมายถึง นักเรียนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากปกติ เช่น เก็บตัว แสดงออกเกินขอบเขต การปรับตัวทางเพศไม่เหมาะสม ทดลองสิ่งเสพติด ผลการเรียนเปลี่ยนแปลงไปในทางลบ

2.3 กลุ่มมีปัญหา หมายถึง นักเรียนที่มีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาชัดเจน มีผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของตนเองหรือต่อสังคมส่วนรวมในด้านลบ

จากการคัดกรองจะพบเด็กที่มีความต้องการพิเศษแทรกอยู่ในเด็ก ทั้ง 3 กลุ่ม ซึ่งเด็กที่มีความต้องการพิเศษเหล่านี้ ได้แก่

- 2.3.1 เด็กที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น
- 2.3.2 เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน
- 2.3.3 เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา
- 2.3.4 เด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย
- 2.3.5 เด็กที่มีปัญหาทางการเรียนรู้
- 2.3.6 เด็กที่มีปัญหาทางอารมณ์และพฤติกรรม
- 2.3.7 เด็กออทิสติก
- 2.3.8 เด็กอัจฉริยะ

3. การส่งเสริมพัฒนานักเรียน

การส่งเสริมและพัฒนานักเรียน เป็นการสนับสนุนให้นักเรียนทุกคนที่อยู่ในความดูแลของครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษา ให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีความภาคภูมิใจในตนเอง ซึ่งจะช่วยป้องกันมิให้นักเรียนที่อยู่ในกลุ่มปกติกลายเป็นนักเรียนกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มมีปัญหา และเป็นการช่วยให้นักเรียนกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหา กลับมามีพฤติกรรมดีขึ้นตามที่สถานศึกษาหรือชุมชนคาดหวัง กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนา เช่น การจัดกิจกรรมโฮมรูม การจัดประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โครงการพิเศษอื่น ๆ

4. การป้องกันและแก้ไขปัญหา

การป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มมีปัญหา นั้น จำเป็นอย่างมากที่ต้องให้ความดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดและหาวิธีการช่วยเหลือ ทั้งการป้องกันและแก้ไขปัญหา โดยไม่ปล่อยปละละเลยนักเรียนจนกลายเป็นปัญหาสังคม การป้องกันและแก้ไขปัญหาก็กับนักเรียนมีหลายวิธีการ เช่น การให้การปรึกษาเบื้องต้น การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา การติดตามดูแลช่วยเหลือกิจกรรมในชั้นเรียน การสื่อสารกับผู้ปกครอง กิจกรรมเสริมหลักสูตร กิจกรรมชมรมเสริม เป็นต้น

5. การส่งต่อ

ในกรณีที่กระบวนการป้องกันและช่วยเหลือนักเรียนที่เป็นปัญหา ยากต่อการช่วยเหลือหรือช่วยเหลือแล้วนักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้น ควรส่งต่อผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน กรณีที่มีเด็กมีความสามารถพิเศษหรือเด็กอัจฉริยะ เด็กที่มีความต้องการพิเศษ เด็กด้อยโอกาส ควรส่งต่อผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้นักเรียนได้รับการส่งเสริมพัฒนาและช่วยเหลืออย่างถูกต้องและรวดเร็ว การส่งต่อแบ่งเป็น 2 แบบ คือ

5.1 การส่งต่อภายใน ครูประจำชั้นส่งต่อไปยังครูแนะแนว หรือผู้ที่เกี่ยวข้องที่สามารถให้การช่วยเหลือนักเรียนได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาและความต้องการของนักเรียน

5.2 การส่งต่อภายนอก เป็นการส่งนักเรียนไปให้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องได้ช่วยเหลือพัฒนานักเรียน กรณีที่เกินความสามารถของสถานศึกษาโดยมีครูแนะแนวหรือผู้เกี่ยวข้องเป็นผู้ดำเนินการส่งต่อ และมีการติดต่อรับทราบผลการช่วยเหลือเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง

แนวทางการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนดังกล่าวข้างต้นนี้ ทางโรงเรียนราชานุกูลได้นำมาใช้ เป็นแนวทางในการดำเนินงานโครงการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบ และทำงานร่วมกันกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครูและบุคลากรทางการศึกษา คณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองนักเรียน นักเรียน ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อให้ให้นักเรียนได้รับการดูแลอย่างทั่วถึง มีพัฒนาการตามศักยภาพ มีสมรรถนะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่โรงเรียนกำหนด และเรียนรู้อย่างมีความสุข

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การประเมินโครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน พบบางงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ

ชุตินา พงษ์เกษ (2552) ได้ประเมินโครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 4 ผลการวิจัยพบว่า การประเมินโครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 4 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย คือ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านบริบท ด้านผลผลิตของโครงการ และด้านกระบวนการ ตามลำดับ เมื่อเทียบกับเกณฑ์การประเมินพบว่า ภาพรวมและรายด้าน ผ่านเกณฑ์การประเมิน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า 1) ด้านบริบท โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ วัตถุประสงค์ของโครงการ ความต้องการจำเป็นของโครงการ และความเป็นไปได้ของโครงการตามลำดับ ประเด็นความต้องการจำเป็นของโครงการ นักเรียนมีปัญหาเกี่ยวข้องกับ ยาเสพติด และประเด็นความเป็นไปได้ของโครงการคือ โรงเรียนกำกับติดตามโครงการได้และผู้ปกครองนักเรียนและชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง มีการประสานงานสัมพันธ์เพื่อดูแลช่วยเหลือนักเรียน ทั้งในโรงเรียน ที่บ้านและในชุมชน 2) ด้านปัจจัยนำเข้า โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ความพอเพียงของทรัพยากรต่าง ๆ และความพร้อมของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับ ประเด็นความพร้อมของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้ปกครองร่วมมือกับโรงเรียนในการส่งเสริมป้องกัน และแก้ไขปัญหานักเรียน 3) ด้านกระบวนการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย คือ กิจกรรมการดำเนินงานตามโครงการ ช่วงเวลาดำเนินงานตามโครงการ ตามลำดับ และประเด็นช่วงเวลาดำเนินงานตามโครงการ คือ มีเวลาเพียงพอในการดำเนินงานตามโครงการ 4) ด้านผลผลิตของโครงการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ตามความคิดเห็นของคณะกรรมการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และคณะกรรมการนักเรียนซึ่งตรงกัน คือ นักเรียนเคารพและรับฟังคำแนะนำของพ่อแม่ ญาติ และผู้ใหญ่

อนุรักษ์ ระวังการ (2553) ได้ประเมินโครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ศึกษาน่าน เขต 2 ผลการประเมินพบว่า ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการดำเนินงานโครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ได้แก่ ด้านผู้บริหาร ครูที่ปรึกษา ผู้ปกครอง สื่อ เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินโครงการ มีผลการประเมินอยู่ในระดับมาก ด้านกระบวนการปฏิบัติระหว่างดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ได้แก่ การจัดกิจกรรมที่ป้องกันแก้ไขปัญหานักเรียนที่หลากหลาย มีการส่งเสริมพัฒนานักเรียนโดยใช้กิจกรรมที่หลากหลาย มีการคัดกรองนักเรียนได้สอดคล้องกับสภาพปัญหา มีผลการประเมินอยู่ในระดับมาก ด้านผลลัพธ์และผลกระทบของการดำเนินงานตามโครงการส่งผลที่ดีต่อตัวนักเรียน ชุมชน และสังคม

ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาตามโครงการ นักเรียนได้รับการพิทักษ์คุ้มครอง ได้พัฒนาตนเองและสังคมอย่างรอบด้าน เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวและสังคม และมีเจตคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพ ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนส่งผลที่ดี และบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการ แนวทางการพัฒนาโครงการ ควรให้มีการบูรณาการด้านกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพนักเรียน การป้องกันแก้ไขปัญหา มีการสร้างภาคีเครือข่ายระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่หลากหลาย และครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

สุรีย เกิดในหล้า (2553) ได้ศึกษาการประเมินโครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนพิพราขวิทยา จังหวัดสระแก้ว ผลการประเมินพบว่า ในภาพรวมและรายด้านมีผลการประเมินอยู่ในระดับมาก ผ่านเกณฑ์การประเมินที่กำหนด เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านผลผลิต ด้านบริบท ด้านกระบวนการ และด้านปัจจัยนำเข้า ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า 1) ด้านบริบท มีความสอดคล้องอยู่ในระดับมาก โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญให้การสนับสนุนโครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการสอดคล้องกับสภาพปัญหาการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และวัตถุประสงค์ของโครงการสอดคล้องกับการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ตามลำดับ 2) ด้านปัจจัยนำเข้า มีความเพียงพออยู่ในระดับมาก ได้แก่ แผนปฏิบัติการของโครงการมีความชัดเจน ความสามารถของครูที่ปรึกษาในการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ตามลำดับ 3) ด้านกระบวนการ มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ การดำเนินงานตามแผนในการจัดตั้งศูนย์ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน การดำเนินการตามแผนของการส่งเสริมศักยภาพนักเรียน และการดำเนินงานตามแผนการเยี่ยมบ้านนักเรียน ตามลำดับ และ 4) ด้านผลผลิต ในภาพรวมมีผลการประเมินอยู่ในระดับมาก ได้แก่ โรงเรียนได้ดำเนินการให้ความรู้เรื่อง ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้กับบุคลากร โรงเรียนได้ดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาให้นักเรียนและชุมชน ให้ความร่วมมือสนับสนุนกิจกรรมของโครงการ ตามลำดับ

ประเสริฐ นานาน สมนึก ภัททิยธนี และสุวิมล โพธิ์กลิ่น (2555) ได้ประเมินโครงการเสริมสร้างระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 5 ผลการประเมินพบว่า 1) ผู้บริหารและครู นักเรียนที่เป็นคณะกรรมการ สามารถดำเนินการเรื่องระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนผู้นำชุมชนและผู้ปกครองที่เป็นคณะกรรมการ ผู้นำชุมชน และผู้ปกครองที่ไม่เป็นคณะกรรมการ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง 2) ผู้บริหารและครู นักเรียนที่เป็นคณะกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา สามารถประเมินตนเอง และนำผลการประเมินตนเองไปพัฒนาโรงเรียนได้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนผู้นำชุมชนและผู้ปกครองที่เป็นคณะกรรมการ ผู้นำชุมชน และผู้ปกครองที่ไม่เป็นคณะกรรมการมีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง 3) ผู้บริหารและครูสามารถใช้โปรแกรม SMIS นำข้อมูลจากโปรแกรมไปใช้พัฒนาคุณภาพการศึกษา และขยายผลการจัดทำโปรแกรม โดยใช้กระบวนการกลุ่มโรงเรียนและเพื่อนครูช่วยเพื่อนครู โดยรวมอยู่ในระดับมาก 4) ผู้บริหารและครู นักเรียนที่เป็นคณะกรรมการสามารถดำเนินการพัฒนาปรับปรุงห้องสมุดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตลอดแนว โดยรวม

มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ส่วนผู้นำชุมชนและผู้ปกครองที่เป็นคณะกรรมการ ผู้ปกครองที่ไม่เป็นคณะกรรมการมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหา อุปสรรค พบว่า งบประมาณที่สนับสนุนมีไม่เพียงพอ ขาดการสนับสนุนนิเทศติดตามอย่างต่อเนื่อง และจริงจังจากหน่วยงานระดับเขตพื้นที่ การศึกษาชุมชนบางกลุ่มห่วงผลประโยชน์ของตนมากเกินไป จนไม่สนใจความถูกต้องและผลกระทบที่ตามมา และชุมชนมีส่วนร่วมน้อย ข้อเสนอแนะของโครงการได้เสนอแนะว่า ควรเพิ่มงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนในการดำเนินงานตามโครงการสู่โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ เพื่อใช้รองรับหรือจัดกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ควรจัดประชุมอย่างสม่ำเสมอเพื่อหารูปแบบ วิธีการให้ผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องให้เข้าใจตรงกัน ผู้บริหารและผู้รับผิดชอบระดับเขตพื้นที่การศึกษาควรให้ความสำคัญและจริงจังมากกว่านี้ ควรมีการติดตามผลประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

อาสนี นิสาลี (2555) ได้ประเมินโครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในโรงเรียนแย้มจาดวิชานุสรณ์ สำนักงานเขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร ผลการประเมินพบว่า ผลการประเมินปัจจัยพื้นฐาน ด้านสภาวะแวดล้อมของโครงการ พบว่า ลักษณะของโครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีความต้องการจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมในปัจจุบัน และวัตถุประสงค์ของโครงการมีความสอดคล้องกับบริบทของสังคม ส่วนความเป็นไปได้ของโครงการ ความพร้อมและทรัพยากรอยู่ในระดับปานกลาง ผลการประเมินกระบวนการดำเนินโครงการ โดยรวมพบว่า การดำเนินงานด้านนี้อยู่ในระดับปานกลาง โดยครูที่ปรึกษาได้ทำความรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ทำการคัดกรองนักเรียนรวมทั้งมีการส่งเสริมนักเรียนกลุ่มปกติและนักเรียนกลุ่มเสี่ยงหรือมีปัญหา ป้องกันและแก้ไขปัญหา และส่งต่อนักเรียน และผลการประเมินผลผลิตของโครงการ โดยรวมพบว่า การดำเนินงานด้านนี้อยู่ในระดับปานกลาง และคุณลักษณะของนักเรียนที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ จากผลการประเมินโครงการนี้มีประโยชน์ต่อนักเรียนควรมีการดำเนินโครงการต่อไป และเพื่อให้โครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนดีขึ้น จำเป็นต้องปรับปรุงพัฒนากระบวนการโดยมีการกำหนดแนวทางการดำเนินงานให้เป็นรูปธรรม แก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสม นำโครงการไปปฏิบัติพร้อมประเมินโครงการขณะดำเนินงาน และติดตามประเมินผล เพื่อให้การดำเนินโครงการมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น

เทพประทาน ศีโล (2556) ได้รายงานการประเมินโครงการส่งเสริมพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนอนุบาลหนองบัว (เทพวิทยาคม) ปีการศึกษา 2556 ผลการประเมินพบว่า ด้านบริบทโครงการในภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยโครงการส่งเสริมพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีหลักการดำเนินงานที่สอดคล้องกับ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด รองลงมา คือ กิจกรรมที่ดำเนินการตามโครงการฯ ส่งเสริมให้บุคลากรและผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการดูแลนักเรียนมีระดับความคิดเห็นมากที่สุด ด้านปัจจัยนำเข้าของโครงการ (Input) ในภาพรวมมีระดับความคิดเห็นมากที่สุด ด้านบุคลากร พบว่า ความพร้อมของผู้บริหารและของครูโดยภาพรวม

อยู่ในระดับมาก ด้านงบประมาณ พบว่า การวางแผนการใช้งบประมาณ และงบประมาณที่โรงเรียนจัดให้อยู่ในระดับมาก ด้านวัสดุอุปกรณ์ พบว่า ระยะเวลาดำเนินงาน ข้อมูลสารสนเทศที่ใช้ในการดำเนินงานพัฒนาส่งเสริมระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน อยู่ในระดับมาก ด้านระยะเวลาการดำเนินงาน พบว่า ระยะเวลาการดำเนินงานตามโครงการ ความเหมาะสมของปฏิทินปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ด้านกระบวนการดำเนินงานของโครงการ (Process) ในภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับมาก โดยพบว่าการประเมินขั้นตอนการดำเนินงานโครงการอยู่ในระดับมาก ด้านผลผลิตของโครงการ (Product) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพบว่า คุณภาพผู้เรียน ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน บุคลากร ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และความพึงพอใจในด้านที่นักเรียนรู้จักตนเองพึ่งตนเองได้ โดยรวมอยู่ในระดับมาก

สมภพ สุขพัฒนานรากุล (2556) ได้ประเมินโครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในอำเภอโชคชัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยเบื้องต้นของโครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในภาพรวมและรายด้านมีความพร้อมอยู่ในระดับมาก ผ่านเกณฑ์การประเมิน ได้แก่ บุคลากร สื่อ เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงาน และงบประมาณ 2) กระบวนการของโครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในภาพรวมและรายด้านมีความเหมาะสมอยู่ในระดับดีมาก ผ่านเกณฑ์การประเมิน ได้แก่ การวางระบบบริหาร การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การจำแนกคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมพัฒนานักเรียนด้วยวิธีการอันหลากหลาย การป้องกันช่วยเหลือ แก้ไข ส่งต่อนักเรียน การจัดกิจกรรมแนะแนว และการนิเทศติดตาม ประเมินผลและรายงานผล 3) ผลผลิตของโครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ผ่านเกณฑ์การประเมิน ได้แก่ ด้านรู้จักตนเองและพึ่งตนเองได้ นักเรียนมีสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขนิสัย มีทักษะในการหลีกเลี่ยงป้องกันอันตรายและพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น สามารถจัดการกับปัญหาและอารมณ์ของตนเองได้ เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสังคม และมีเจตคติที่ดีและมีทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพ

รัชนี ลำน้อย (2557) ได้ประเมินโครงการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ของโรงเรียนบ้านนาวัง อำเภอบัว จังหวัดน่าน ผลการประเมินพบว่า ในภาพรวมมีการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก โดยด้านปัจจัยมีผลการประเมินอยู่ระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต มีผลการประเมินในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า 1) ด้านปัจจัย พบว่า ความต้องการจำเป็นในการดำเนินโครงการ ความพร้อมของบุคลากร ความเพียงพอของบุคลากรในการเยี่ยมบ้านนักเรียน และความเพียงพอของงบประมาณในการดำเนินโครงการ อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนความพร้อมและเพียงพอของวัสดุอุปกรณ์และสภาพแวดล้อม อยู่ในระดับมาก 2) ด้านกระบวนการ พบว่า การวางแผนการดำเนินการและการดำเนินการตามแผน มีผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ การพัฒนาโครงการ มีผลการประเมินอยู่ในระดับมาก และการนิเทศติดตามผลการเยี่ยมบ้าน มีผลการประเมินอยู่ในระดับปานกลาง 3) ด้านผลผลิต พบว่า พฤติกรรมการแสดงออกของนักเรียน และพฤติกรรมการแสดงออกของผู้ปกครอง อยู่ในระดับมาก 4) ผลการประเมินความพึงพอใจต่อ

การดำเนินงานโครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน พบว่า ครูและผู้บริหาร ผู้ปกครองนักเรียน และนักเรียน โดยภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างประเทศ

Prebble et.al. (2004) ได้ศึกษาผลกระทบของการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และการพัฒนาด้านวิชาการต่อผลลัพธ์ของนักเรียน : การสังเคราะห์รายงานการวิจัยต่อกระทรวงศึกษาธิการ พบว่า องค์ประกอบสำคัญในการดูแลช่วยเหลือและพัฒนาให้นักเรียนให้มีคุณภาพ เกิดจาก 2 ปัจจัย คือ การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา และผลกระทบของการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จากการสังเคราะห์ข้อมูลพบว่า ด้านการส่งเสริมพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนการสอน และประสบการณ์ในการสอนที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียน มี 5 รูปแบบ ได้แก่ การจัดหลักสูตรระยะสั้น การพัฒนาวิชาการภายในกลุ่มครู การประเมินผลและการให้คำแนะนำ การใช้ผลการประเมินการจัดการเรียนการสอน และการจัดหลักสูตรที่เข้มข้น และการสังเคราะห์ผลกระทบของการดูแลช่วยเหลือนักเรียน พบว่า การศึกษานักเรียนจากภูมิหลังที่หลากหลายของนักเรียน ผลการวิจัยเสนอให้มีการศึกษาภูมิหลังของนักเรียน 13 ด้าน โดยศึกษาวิธีการผสมผสานความหลากหลายของนักเรียน ให้เข้ากับวัฒนธรรมของโรงเรียน 10 ด้าน ได้แก่ 1) วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน 2) เครือข่ายโรงเรียน 3) การให้บริการวิชาการ 4) ครู 5) คุณภาพการจัดการเรียนการสอน 6) การปฐมนิเทศ 7) ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาการ 8) การให้บริการทางการศึกษาและสิ่งอำนวยความสะดวก 9) การจัดการเรียนการสอนเพิ่มเติม และ 10) การบริการสอนและให้คำปรึกษา และอีก 3 ด้านเป็นการศึกษานโยบาย การปฏิบัติงาน และการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของโรงเรียน

Chohan & Khan (2010) ได้ศึกษาผลกระทบของการสนับสนุนของผู้ปกครองที่มีต่อผลการเรียนและแนวความคิดในตนเองของนักเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกับการสนับสนุนด้านการศึกษาของผู้ปกครอง และเพื่อตรวจสอบการสนับสนุนของผู้ปกครองที่ส่งผลต่อแนวคิดของนักเรียน กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ปกครองนักเรียนจำนวน 305 คน ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดรัฐบาลและโรงเรียนประถมศึกษาเอกชน ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในด้านการศึกษาของบุตรหลาน มีผลเชิงบวกอย่างต่อเนื่องต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแนวคิดของนักเรียน

Nkechi (2016) ได้ศึกษาบทบาทของการแนะแนว และการให้คำปรึกษาในการสอนและการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในโรงเรียน ผลการศึกษาพบว่า การให้คำปรึกษาในด้านการเรียนการสอนเป็นการสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจของนักเรียนที่มีต่อครู และครูสามารถให้ข้อมูลที่ถูกต้องในการช่วยเหลือนักเรียน ดังนั้น ครูที่ปรึกษาควรสนับสนุนช่วยเหลือนักเรียนให้ประสบความสำเร็จในอนาคต

Sibley et. al. (2017) ได้ศึกษาผลกระทบของการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครู : ความรู้เกี่ยวกับนักเรียน ประสบการณ์ในชั้นเรียน และการดูแลช่วยเหลือของครู โดยใช้ทฤษฎีการวางแผน

พฤติกรรมของ Ajzen ที่พบว่า พฤติกรรมแต่ละอย่างเป็นผลมาจากความตั้งใจ ทศนคติ บรรทัดฐาน และการรับรู้ การควบคุมพฤติกรรมของบุคคล และศึกษาการรับรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลของครูผู้สอน ในโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 488 คน ผลการวิจัยพบว่า การเข้ามาตราการช่วยเหลือนักเรียนเป็นรายบุคคลของครูผู้สอน โดยทางตรงมาจากความเชื่อและความสามารถในการรับรู้ของครูผู้สอน และการให้ความช่วยเหลืออย่างแท้จริง ส่วนทางอ้อมมาจากทศนคติของครูผู้สอน โดยครูที่มีประสบการณ์มากสามารถประยุกต์ใช้เครื่องมือที่หลากหลายในการให้การดูแลช่วยเหลือนักเรียน

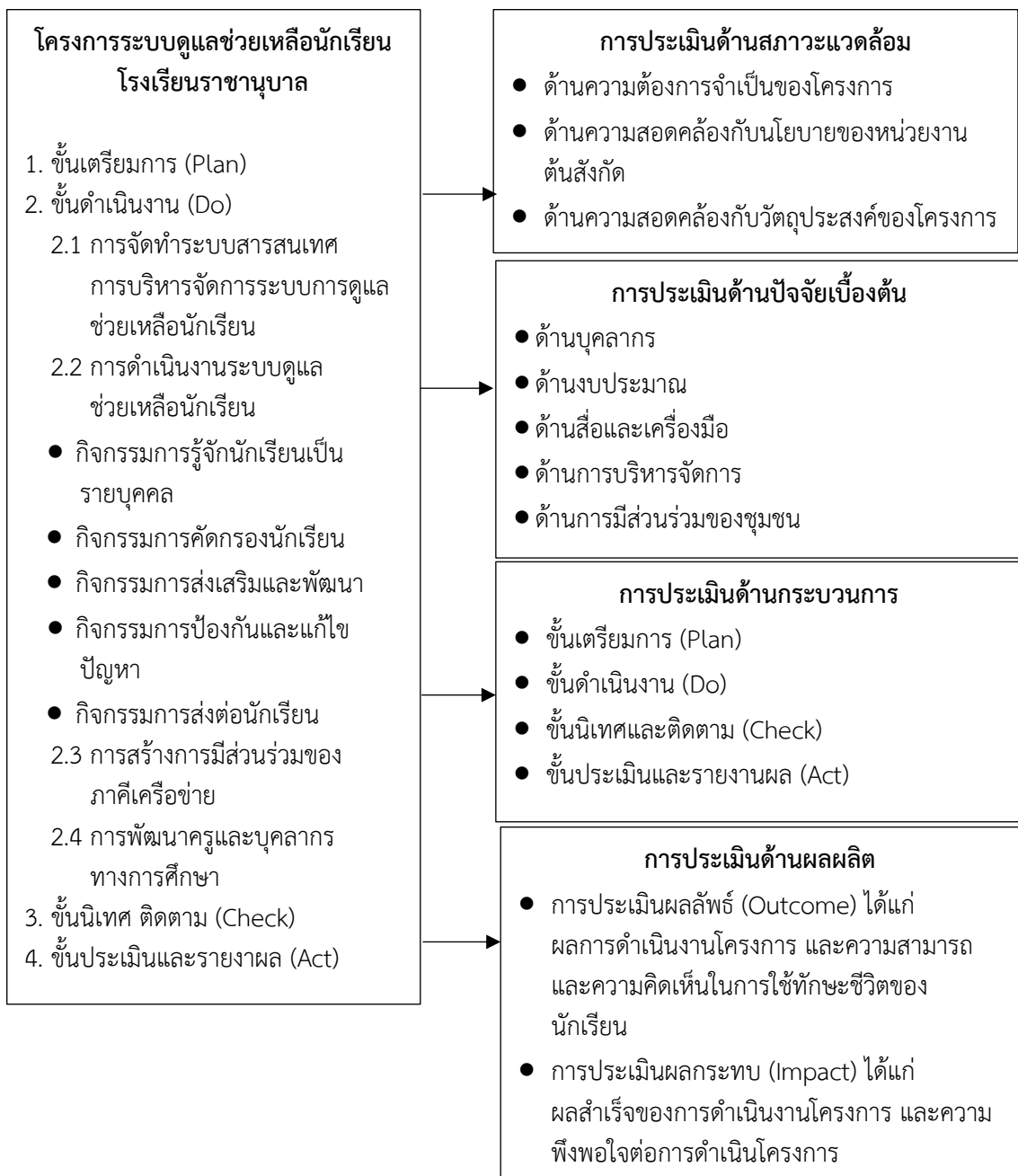
Lei, Cui & Chiu (2018) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครู กับอารมณ์ทางวิชาการของนักเรียน โดยการวิเคราะห์เมตาดาต้าตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างการดูแลช่วยเหลือนักเรียนกับอารมณ์ทางวิชาการด้านบวก (Positive academic emotions-PAEs) และอารมณ์ด้านลบทางวิชาการ (Negative academic emotions-NAEs) และสำรวจลักษณะของนักเรียนกับความสัมพันธ์ทางอารมณ์ทางวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษา 65 โรงเรียน จำนวนนักเรียน 58,368 คน ผลการวิจัยพบว่า การดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับอารมณ์ทางวิชาการของนักเรียน โดยวัฒนธรรม อายุ เพศของนักเรียนมีความสัมพันธ์กับการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูอยู่ในระดับปานกลาง นอกจากนี้ยังพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูกับอารมณ์ทางวิชาการด้านบวกของนักเรียนยุโรปและอเมริกา มีความแข็งแกร่งกว่านักเรียนเอเชียตะวันออก และความสัมพันธ์ระหว่างการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูกับอารมณ์ทางวิชาการด้านลบของนักเรียนเอเชียตะวันออก มีความแข็งแกร่งกว่านักเรียนเอเชียยุโรปและอเมริกา

McDonal, Holttum & Drey (2019) ได้สำรวจการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อารมณ์ และสุขภาพจิตใจของนักเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบครูและนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษากับการรับรู้การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ต่อปัญหาด้านสังคม อารมณ์ และสุขภาพจิตใจ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียน 45 คน และครู 10 คน ในโรงเรียนแห่งหนึ่งในประเทศอังกฤษ ผลการวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงเชิงบวกของครูส่งผลต่อพฤติกรรมโดยรวม ความเครียด การแสดงออกเกินขอบเขต พฤติกรรมทางสังคม และการรับรู้ปัญหาในชีวิตของนักเรียนในระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ความทุกข์ใจทางอารมณ์และปัญหาสุขภาพของครูส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อารมณ์ และสุขภาพจิตใจของนักเรียนเพียงเล็กน้อย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การประเมินโครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนจุดมุ่งหมาย เพื่อประเมินด้านสภาวะแวดล้อม ปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการ ผลผลิต และความพึงพอใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง ผลที่ได้จากการประเมินใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนา ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และจากศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้รายงานได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการประเมินโครงการ และออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินครั้งนี้ ซึ่งผลการประเมินโครงการจะนำเสนอในบทถัดไป

กรอบแนวคิดการประเมินโครงการ

ในการประเมินโครงการครั้งนี้ ผู้รายงานมุ่งศึกษาการประเมินโครงการระบบดูแลช่วยเหลือ นักเรียน โรงเรียนราชานุบาล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 โดยมีกรอบแนวคิดการประเมินโครงการ ดังนี้

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการประเมินโครงการ